

Η ΘΕΩΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ

ΤΩΝ ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΚΩΝ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΝ

ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Υ Π Ο

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΠΑΤΡΩΝΟΥ, Δρ. Θ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΘΕΟΚΕΝΤΡΙΚΟΤΗΣ ΤΗΣ ΘΕΩΣΕΩΣ ΚΑΙ Η ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟ·Υ·ΠΟΘΕΣΙΣ ΑΥΤΗΣ

1. Τὸ τριαδικὸν δόγμα καὶ ἡ θέωσις.

Τὸ τριαδικὸν δόγμα, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας προτάσσεται παντὸς ἐτέρου δόγματος, δὲν εἶναι διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν μία ἀπλῆ θεωρητικὴ ἐπινόησις προσεγγίσεως καὶ ἐμβαθύνσεως εἰς τὸ μυστήριον τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ βασικὴ ἀρχὴ διὰ τὴν κατανόησιν τῆς περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλίας, καθ' ὅσον ἡ τριαδολογία ἀναφέρεται ἀμέσως εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ παρουσίας τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν τῆς τριαδικῆς Θεότητος πρὸς τὴν δημιουργίαν.

Ἡ ὀρθόδοξος, ἐπομένως, τριαδολογία ἔχει σαφῆ σωτηριολογικὴν διάστασιν, μὲ ἀνθρωπολογικὰς προεκτάσεις, καὶ συσχετίζεται ἀμέσως καὶ μετὰ τοῦ θέματος τῆς θεώσεως. Ὁ ἀνθρώπος δημιουργηθεὶς «κατ' εἰκόνα» τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καλεῖται νὰ εἰσέλθῃ καὶ οὗτος εἰς τὸν «χῶρον» τῆς ἀγαπητικῆς κινήσεως τῆς θείας τριαδικότητος, ὅπου «περιχωροῦν» ἱστορικῶς τὰ πρόσωπα τῆς Τριάδος εἰς μίαν ἀδιάκοπον καὶ ἀδιάσπαστον σωτηριολογικὴν λειτουργίαν. Ἡ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῆς Ἰωαννείου παραδόσεως, μᾶς διεφύλαξε τὴν πεποιθήσιν ταύτην περὶ τῆς δυνατότητος τῆς μετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ζωὴν τῆς Τριάδος καὶ περὶ τῆς ὑπαγωγῆς αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκκλησιολογικὸν σῶμα, ὅπου ὡς κεφαλὴ τίθεται ὁ Ἰῶδς (Ἰωάν. 17,21 ἐξ.).

Καθώς, λοιπόν, τὰ πρόσωπα τῆς Τριάδος κινουῦνται καὶ περιχωροῦν ἀλλήλοις ἐν τελείᾳ ἀγάπῃ, οὕτως, ἕνεκα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ, δύναται καὶ ὁ ἄνθρωπος νὰ εἰσέλθῃ ἐκκλησιολογικῶς εἰς τὴν ὀργανικὴν θείαν ἐνότητα καὶ νὰ γίνῃ ἐκφραστὴς καὶ οὕτως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τελείας ἀγάπης· «καθὼς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ καὶ γὰρ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν» (Ἰωάν. 17,21).

Ἐπιμυστικισμὸς οὗτος τῆς ἰωαννείου παραδόσεως διατυποῦται πληρέστερον κυρίως εἰς τὴν ἰδέαν τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ φανερώσεως τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ, καθ' ὅσον «οἶδαμεν ὅτι ἐὰν φανερωθῇ ὅμοιοι αὐτῶ ἐσόμεθα, ὅτι ὁψόμεθα αὐτὸν καθὼς ἐστίν» (Α' Ἰωάν. 3,2). Ἡ παρουσία τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἡ «φανερώσις» Αὐτοῦ «καθὼς ἐστίν» ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, φαίνεται, ὅτι ἐμπεριέχει καὶ τὴν πραγματικότητα τῆς θεώσεως, τὸ «ὅμοιοι αὐτῶ ἐσόμεθα». Καὶ τοῦτο μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν ἐσχατολογικὴν φανέρωσιν τῆς δόξης τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Τὴν βιβλικὴν ταύτην ἀντίληψιν ἐπεσήμανε καὶ ἠκολούθησε σταθερῶς, ἰδιαίτερος, ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ὑπογραμμίζουσα τὴν ἔννοιαν τῆς θεώσεως, ὡς ἐνεργὸν συμμετοχὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ «ζῶην» τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ ὡς ἀποφασιστικὴν κίνησιν αὐτοῦ πρὸς τὰς θείας ἀκτίστους ἐνεργείας, πρὸς τὸ θεῖον καὶ ἄκτιστον ἐκεῖνο μεταμορφωτικὸν Φῶς, τὸ ὁποῖον ἐκφράζει τὸ τέρμα τῆς «ὁμοιωτικῆς» πορείας τοῦ δημιουργήματος πρὸς τὸν Δημιουργόν.

Ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῶ παρόντι «ἀπαρχῇ» αὕτη τῆς κοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἀναμένει ἀσφαλῶς καὶ τὴν ἐν τῶ μέλλοντι τελείωσιν καὶ ὀλοκλήρωσιν αὐτῆς, ἥτοι τὴν μέλλουσαν ἐσχατολογικὴν τῆς «πλήρωσιν». Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας διατυπώνουν τὴν τελειωτικὴν ταύτην πορείαν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ ὅρου «θέωσις» καὶ ἐννοοῦν δι' αὐτοῦ τὴν μεταμόρφωσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἐσωτερικὴν κοινωνίαν αὐτῶν μετὰ τοῦ «ζῶντος Θεοῦ». Ὁ ὅρος οὗτος δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ «φυσιοκρατικῶς» ἢ «πανθειστικῶς», διότι δὲν πρόκειται περὶ ὄντολογικῆς ἐνότητας τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ περὶ χαρισματικῆς καταξιώσεως πρὸς «μετοχὴν» εἰς τὴν τελειότητα Αὐτοῦ, ὥστε ὁ ἄνθρωπος τελικῶς νὰ ἀνήκῃ καὶ νὰ εἶναι «ἐν τῶ Θεῷ»¹.

Πάντα ταῦτα, διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν, ἐκπηγάζουν κυρίως οὐχὶ ἐκ μιᾶς ἀνθρωπολογίας ἠθικοῦ κατ' οὐσίαν χαρακτῆρος, ἀλλ' ἐκ μιᾶς ὄντολογίας τῆς θεώσεως. Ἡ θέωσις, ἀφορῶσα εἰς τὴν καθολικὴν ὑπαρξίν τοῦ ἀνθρώπου καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἐπὶ μέρους ἠθικὴν του ζῶην, κατανοεῖται ὡς κατ' ἐνέργειαν οὐσιώδης μεταβολή, ὡς χριστοποίησης καὶ πνευματοποίησης τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς ἀσφαλῶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ ἀλλοίωσιν τῆς οὐσίας εἶτε

1. Γ. ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ, Ἡ ἀνάστασις τῆς ζωῆς, ἐν Θέματα Ὁρθόδοξου Θεολογίας, Ἀθήναι 1973, σελ. 115.

του Θεοῦ εἶτε τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς δυνατότητος τῆς μετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς ἀκτίστους ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, παραμέλλοντος «ἀμεθέκτου», συμφώνως πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀνατολικὴν θεολογίαν, καθ' ἣν γίνεται σαφῆς διάκρισις οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν δυτικὴν, ἣ ὁποία ταυτίζει τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ὑπαρξίν Αὐτοῦ². Ἐνταῦθα ἡ θέωσις παρουσιάζει τοὺς καρποὺς τῆς «συμμεθέξεως» ταύτης τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ τοῦ θείου ἐν τῷ παρόντι καὶ δεικνύει πρὸς μίαν σύνθεσιν τοῦ ἱστορικοῦ καὶ τοῦ ἐσχατολογικοῦ, ἣ ὁποία ἐκφράζεται κυρίως εἰς τὴν σχέσιν ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ καὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀναλυτικώτερον κατωτέρω.

Διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μόνον ὁ ἱστορικῶς δημιουργῶν καὶ ἀγιάζων τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' εἶναι καὶ ὁ ἐσχατολογικῶς δικαιοῦν αὐτόν. Τὰ στοιχεῖα ὅμως ταῦτα τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἱστορικῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἐσχατολογικῆς δικαιοσύνης, διαγράφουν συγχρόνως καὶ τὴν πορείαν τῆς ἱστορικο-ἐσχατολογικῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ πρὸς θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὸ θεοποιητικὸν τοῦτο ἔργον μετέχει ὁ Πατὴρ καὶ κατ' εἶσον τρόπον καὶ ὁ Μονογενὴς καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ³, ἅπανα δηλ. ἡ τριαδικὴ Θεότης, ἣ ἀποκαλυφθεῖσα ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἀσκοῦσα διὰ τῆς πανταχοῦ παρουσίας της τὴν θέωσιν· «πανταχοῦ μὲν οὖν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ· τὸ γὰρ Πνεῦμα, φησί, πληροῖ πάντα κατὰ τὴν οὐσίαν· πανταχοῦ δὲ καὶ ἡ θέωσις, ἐνυπάρχουσα ἀφράστως ταύτῃ καὶ ἀχώριστος ἐκείνης οὐσα, ἄτε φυσικὴ δύναμις αὐτῆς»⁴.

Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀποκαλυπτόμενος τριαδικὸς Θεὸς μεταφέρει ἐν τῷ κόσμῳ διὰ τῆς λαμπρότητος Αὐτοῦ καὶ τὴν ἐσχατολογικὴν δόξαν, ἥτις ἐκδηλοῦται ἐν τῇ θεώσει τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὅσον, ὡς διατυποῦται ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, «ἡ λαμπρότης αὕτη (τοῦ Θεοῦ) θέωσις ἐστὶν καὶ... οὐδὲν τοῖς ἀξιωθεῖσι ὑψηλότερον τῆς θεωρίας ταύτης»⁵. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὁ ἄνθρωπος, θεούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, οὐδέποτε αἰσθάνεται κόρον ἐκ τῆς ἀδιαλείπτου θέας τοῦ ἀποκαλυπτομένου θείου Προσώπου, ἀλλὰ συνεχῶς καὶ ἀδιακόπως ἐπαυξάνεται ὁ πόθος καὶ ἡ τάσις αὐτοῦ πρὸς ἔνωσιν μετὰ τῆς Τριάδος καὶ θέωσιν, ὡς τονίζει ὁ Δίδυμος ὁ Τυφλός⁶.

2. Πρβλ. Π. ΕΥΔΟΚΙΜΟΦ, Ἡ γυναῖκα καὶ ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου, Ἑλλην. μετ., Θεσσαλονίκη (ἀνευ χρον.), σελ. 109-110· Θ. Ν. ΖΗΣΗ, Ἄνθρωπος καὶ Κόσμος ἐν τῇ Οἰκονομίᾳ τοῦ Θεοῦ, σελ. 219.

3. ΔΙΔΥΜΟΥ ΑΛΕΞ., Περὶ Τριάδος 3,16 (ΒΕΠΕΣ, 44, σελ. 102, στ. 30-32 καὶ ΡΓ. 39. 868C).

4. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, Ἐκδοσις Π. Χρήστου Ι, σελ. 646, στ. 19-22.

5. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 691, στ. 21-23.

6. ΔΙΔΥΜΟΥ ΑΛΕΞ., Ὑπόμν. εἰς Ψαλμ. 26,9 (παρὰ Μ. Α. ΟΡΦΑΝΟΥ, Ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου κατὰ Δίδυμον Ἀλεξανδρέα, Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 105).

Βασικὸς σκοπὸς τῆς ἐν χρόνῳ ἀποκαλύψεως καὶ φανερώσεως τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ εἶναι, κατὰ τὴν βιβλικὴν καὶ πατερικὴν ἀντίληψιν, ἡ ἔνωσις τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἔρχεται οὐσιαστικῶς καὶ ὡς ἐκπλήρωσις τῆς ἀρχικῆς περὶ λυτρώσεως ὑποσχέσεως μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἡ διὰ τῆς ἐνώσεως ταύτης πραγματοποιήσις τῆς σωτηρίας καὶ τῆς θεώσεως. Ἡ δὲ «ἔνωσις» αὕτη, κατανοουμένη ὡς «θέωσις»⁷, φέρει τὰ κτίσματα καὶ τὸν ἄνθρωπον εἰς οὐσιώδη σχέσιν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, χωρὶς ἀσφαλῶς νὰ καταλύεται τὸ ἀναλλοίωτον τῆς θείας φύσεως⁸.

Ἦπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἡ θέωσις, ἀφ' ἐνὸς μὲν δὲν μειώνει τὸν Θεὸν οὐδὲ «μερίζει» τὸν «ἀμέριστον ἐν τοῖς μεριστοῖς» καὶ διαφυλάσσει «ἀμιγῆ» καὶ «ἀπλήθυντον» τὴν Θεότητα⁹, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς «ἀφομοίωσις τε καὶ ἔνωσις» εἶναι γεγονὸς «ἐφικτόν»¹⁰ καὶ «σύμμετρος» πρὸς τὸν ἄνθρωπον κατάστασις¹¹. Ἀκόμη δὲ ἡ εἰς τὰ Ἀρεοπαγιτικά Κείμενα τονιζομένη «κατ' ἀναλογία» ἔννοια τῆς θεώσεως («ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς»), διατηρεῖ θαυμασίως καὶ τὸ βασικὸν ἀνθρωπολογικὸν στοιχεῖον τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, καὶ δεικνύει ὅτι ἡ θέωσις δὲν εἶναι μία καταλυτικὴ τῆς ἀνθρωπίνης πραγματικότητος πρᾶξις τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οἰκοδομητικὴ καὶ τελειωτικὴ τῆς φύσεως ἐνέργεια¹². Συνεπῶς, ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ θεώσεως ἐννοοῦμεν σαφῶς, κατὰ τὴν πατερικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν γραμματεῖαν, κίνησιν «ἀφομοιώσεως» καὶ «ἐνώσεως» τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ καταργῆται εἴτε ἡ ὑπερουσιότης τοῦ Θεοῦ εἴτε ἡ ἰδιαιτερότης τοῦ ἀνθρώπου ὡς δημιουργήματος. Ἦτοι, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς θεώσεως, ὁ Θεὸς παραμένει καὶ πάλιν Θεός, ὁ δὲ ἄνθρωπος καὶ θεωθεὶς παραμένει καὶ πάλιν ἄνθρωπος¹³.

7. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Πρὸς Ἀκίνδυνον, Ἔκδ. Π. Χρήστου Ι, σελ. 303, στ. 17-18: «ἡ μὲν οὖν ἔνωσις... θέωσις ἐστίν».

8. Πρβλ. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ἐπιστολὴ β' πρὸς Σεραπίωνα, 4 (PG. 26. 613B-C).

9. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, Περὶ θείων ὀνομάτων 2,11: «Πάλιν τῇ ἐξ αὐτοῦ θεώσει, τῶ κατὰ δύναμιν ἐκάστου θεοειδῆ θεῶν πολλῶν γιγνομένων, δοκεῖ μὲν εἶναι καὶ λέγεται τοῦ ἐνὸς Θεοῦ διάκρισις καὶ πολλαπλασιασμός, ἔστι δὲ οὐδὲν ἦτον ὁ ἀρχίθεος καὶ ὑπέρθεος ὑπερουσιῶς εἰς Θεός, ἀμέριστος ἐν τοῖς μεριστοῖς, ἡνωμένος ἑαυτῶ, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀμιγῆς καὶ ἀπλήθυντος» (PG. 3. 649C).

10. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, Περὶ ἐκκλησ. ἱεραρχ. 3 (PG. 3. 376A).

11. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, Ἐνθ' ἄνωτ., 2: «τὴν καθ' ἡμᾶς δὲ ὁρῶμεν ἀναλόγως ἡμῖν αὐτοῖς τῇ τῶν αἰσθητῶν συμβόλων ποικιλίᾳ πληθυνομένην, ὑφ' ὧν ἱεραρχικῶς ἐπὶ τὴν ἐνοειδῆ θέωσιν ἐν συμμετρίᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς ἀναγόμεθα, Θεὸν τε καὶ θείαν ἀρετὴν» (PG. 3. 373A).

12. Πρβλ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, Περὶ ἐκκλησ. ἱεραρχ. 1,2 (PG. 3. 373B).

13. Πρβλ. Β. Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑ, Θεὸς καὶ Ἱστορία κατὰ τὸν Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην, ἐν «Θεὸς καὶ Ἱστορία κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον Παράδοσιν», Θεσσαλονίκη 1966, σελ. 99-100.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, δεόν νὰ τονισθῇ, ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἔννοια τῆς θεώσεως, βασισιμένη εἰς τὸ τριαδικὸν δόγμα, ἀνταποκρίνεται πλήρως εἰς τὴν ἱστορικὴν καὶ κοινωνικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ διακρίνεται ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην θύραθεν ἔννοιαν περὶ ἀποθέσεως ἢ θεοποιήσεως ἀνθρώπων τινῶν. Ἰδιαιτέρως, ἡ «θέωσις» εἰς τὸν ἑλληνιστικὸν κόσμον, ὡς εἶδομεν ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ, ἐθεωρεῖτο ὡς προνόμιον τῶν ὀλίγων καὶ εἶχε στατικὴν μορφήν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ταυτίσεως τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ τοῦ θείου παράγοντος. Ἐνῶ ἡ θέωσις, ὡς παρουσιάζεται ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι δυναμικῆς μορφῆς καὶ δεικνύει τὴν πορείαν ἐνώσεως τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ καὶ κατάλυσιν τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου¹⁴. Ἡ δυναμικὴ δὲ αὕτη χριστιανικὴ ἔννοια τῆς θεώσεως δεικνύει, συγχρόνως, πρὸς τὸ «ἐπὶ μέρους» τῆς πραγματώσεώς της ἐν τῷ παρόντι ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἀναμενόμενον («ὄλον») αὐτῆς ἐν τῷ μέλλοντι, καθ' ὅσον ὁ ἐν τῷ παρόντι θεωθεὶς ἄνθρωπος δὲν εὐρίσκεται εἰς τινα στατικὴν μακαρίαν κατάστασιν, ἀλλ' εἶναι δυναμικῶς ἐστραμμένος πρὸς τὴν τελείαν καὶ ἀδιατάρακτον ἔνωσιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ. Ἡ παροῦσα μορφή τῆς θεώσεως, κατὰ τὸν Συμεὼν τὸν Νέον Θεολόγον, εἶναι μία ἀπλῆ εἰκὼν τῆς μελλούσης καὶ τελείας ἐνώσεως τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ ὁμοιάζει μὲ ἐξωγραφημένον ἐπὶ χάρτου οὐρανὸν ἔναντι τοῦ ἀληθοῦς καὶ πραγματικοῦ στερεώματος¹⁵.

Οὕτως ὁ Θεὸς «ἀρχὴ γίνεται τοῦ θεοῦσθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι τοὺς θεοουμένους καὶ ἀγαθουομένους»¹⁶ καὶ «ἡ φύσει Θεότης», ὡς «ἀρχὴ τῆς θεώσεως», κατὰ τὰ Ἀρεοπαγίτικα Κείμενα, «ἐξ ἧς τὸ θεοῦσθαι τοῖς θεοουμένοις ἀγαθότητι θείᾳ», ἀποβαίνει τελικῶς «ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ θεώσει πάντων τῶν λογικῶν τε καὶ νοερῶν οὐσιῶν»¹⁷. Ἐνταῦθα, ἐν τῷ γεγονότι τῆς θεώσεως, «ἀγαθότητι θείᾳ», ἀνακεφαλαιοῦται τὸ ὄλον ἔργον τῆς θείας Οἰκονομίας, ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῷ παρόντι σωτηριολογικῇ πραγματικότητι καὶ ἡ ἐν τῷ μέλλοντι ἐσχατολογικῇ ἀποκατάστασις «πάντων τῶν λογικῶν τε καὶ νοερῶν οὐσιῶν» (πρβλ. Πράξ. 3,21), κατὰ τὴν δυναμικὴν ἔννοιαν τῆς θεώσεως. Ἡ Τριαδικὴ Θεότης, ἐπομένως, δὲν τίθεται μόνον ὡς «ἀρχὴ» καὶ «πηγὴ» τῆς ἐν τῷ

14. Πρβλ. Σ. Χ. ΑΓΟΥΡΙΑΔΟΥ, Θεὸς καὶ Ἱστορία κατὰ τοὺς Καππαδόκας, σελ. 87.

15. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Εὐχαριστία, 2 (SC. No. 113, Paris 1965, παρὰ Ι. Μ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, Θεὸς καὶ Ἱστορία κατὰ Συμεὼν τὸν Νέον Θεολόγον, ἐν «Θεὸς καὶ Ἱστορία κατὰ τὴν Ὀρθόδοξον Παράδοσιν», Θεσσαλονίκη 1966, σελ. 115).

16. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, Ἐπιστολὴ β' (PG. 3. 1069A). Πρβλ. καὶ Περὶ θείων ὀνομάτων 1,3 (PG. 3. 589C).

17. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, Περὶ ἐκκλησ. ἱεραρχ. 1,4 (PG. 3. 376B). Πρβλ. ΛΕΟΝΤΙΟΥ, Κατὰ Νεστοριανῶν 5,25: «ἡ μὲν (Θεότης) ἐθέωσεν ὡς θεοποιὸς φύσις· ἡ δὲ (ἀνθρωπίνῃ φύσει) ἐθεώθη ὡς θεοποιουμένη» (PG. 86. 1748A).

παρόντι θεώσεως¹⁸, ἀλλὰ καὶ ὡς τὸ ἔσχατον «τέλος» τῆς σωτηριολογικῆς καὶ θεοποιητικῆς ἱστορίας τῆς θείας Οἰκονομίας.

2. Ἡ χριστολογικὴ καὶ πνευματολογικὴ προϋπόθεσις τῆς θεώσεως εἰς τὴν Κ. Διαθήκην καὶ τοὺς προδρόμους τῆς πατερικῆς σκέψεως.

Ἡ τριαδικὴ «ἀρχὴ τοῦ θεοῦσθαι» λαμβάνει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν συγκεκριμένην τῆς μορφῆν ἐν τῷ χριστολογικῷ δόγματι καὶ ἡ «φύσει» θεότης τοῦ Χριστοῦ τίθεται πλέον ὡς ἡ ἀφετηριακὴ ἱστορικὴ «ἀρχὴ τῆς θεώσεως» τοῦ ἀνθρώπου¹⁹. Οὕτως, ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐνσάρκωσις τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς προελθοῦσα θέωσις τοῦ ἀνθρώπου δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς αἱ δύο ὅψεις τοῦ αὐτοῦ σωτηριολογικοῦ μυστηρίου²⁰ καὶ ὡς ἡ σύνθεσις ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ τῆς ἱστορίας καὶ ἔσχατολογίας.

Πράγματι, ἡ θέωσις κατενόηθη ὑπὸ τῆς πατερικῆς θεολογίας ἐντὸς τῆς συνθετικῆς ταύτης ἐν χρόνῳ πραγματικότητος τῆς ἱστορίας καὶ ἔσχατολογίας καὶ ἡρμηνεύθη ὑπὸ τὸ γνωστὸν σωτηριολογικο-ἐσχατολογικὸν σχῆμα «σάρκωσις - σταυρικὸς θάνατος - ἀνάστασις». Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ἰδιαιτέρως, βλέπει τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐνανθρώπησιν τοῦ Λόγου ὡς πραγματοποιουμένην ἐπὶ τῷ σκοπῷ «καταλύσεως τοῦ θανάτου» καὶ μεταβάσεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν νέαν ἐσχατολογικὴν πραγματικότητα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν ἐνεκαινίασε τὸ γεγονός τῶν τοῦ Χριστοῦ «τροπαίων τῆς Ἀναστάσεως»²¹. Ὁ δὲ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς θεωρεῖ τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς τὸν οὐσιαστικὸν σκοπὸν τῆς Ἐνσαρκώσεως καὶ πιθανῶς ὡς τὴν πλέον βασικὴν ὅψιν τῆς Χριστολογίας²² καὶ τονίζει, μετ' ἐμφάσεως μάλιστα, ὅτι «διὰ τοῦτο γέγονεν υἱὸς ἀνθρώπου καὶ ἄνθρωπος ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατὴρ Ὑἱὸς Θεὸς Λόγος, ἵνα ποιήσῃ θεοὺς καὶ υἱοὺς Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους»²³. Οὕτω, τὸ γεγονός τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου, ὡς μυστήριον σωτηριολογικὸν καὶ ἀνακαινιστικὸν διὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς δημιουργίας εἰς τὴν «κατὰ φύσιν» κατάστασιν καὶ τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ὄντως καὶ ἀληθοῦς ἀνθρώπου, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀνθρωπολογικὸν γεγονός ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς θείας

18. Πρβλ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, Περὶ θείων ὀνομάτων 8,5 (PG. 3. 893A)· Περὶ ἐκκλησ. ἱεραρχ. 2,1 (PG. 3. 393A).

19. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, Ἔκδ. Χρήστου, I, σελ. 644, στ. 23.

20. Πρβλ. Π. ΕΥΔΟΚΙΜΟΦ, Ἡ Ὁρθοδοξία, σελ. 127, σημ. 222.

21. Βλ. Ν. Α. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, Γένεσις καὶ οὐσία τοῦ ὁρθοδόξου δόγματος, Θεσσαλονίκη 1969, σελ. 81-82.

22. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, Περὶ διαφόρων ἀποριῶν (PG. 91. 1084C).

23. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, Περὶ θεολογίας καὶ οἰκονομίας 2,25 (PG. 90. 1136B).

Οικονομίας²⁴. Ὡς δὲ λέγει ὁ ἱερός Χρυσόστομος, θεωρῶν τὴν Θεολογίαν ὡς ἀνθρωπολογία ἐκ τῆς οὐσίας τῆς καὶ τὴν ἀνθρωπολογία ἐκ τῆς ἀκαταξιώνεται μόνον ἐν τῇ θεανδρική αὐτῆς διαστάσει, ὅτι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ «γένος ἐγένετο ἐν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων»²⁵ καὶ ὅτι, ἐφ' ὅσον «ἄνθρωπος ἐγένετο ὁ Θεὸς καὶ θεὸς ὁ ἄνθρωπος»²⁶, ἔχομεν ἐν τῇ ἐν Χριστῷ ταύτῃ ἐνώσει μίαν «κατὰ φύσιν» καὶ «κατὰ χάριν» ἐνωσιν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ἡ ἐνωσις αὕτη ἀσφαλῶς εἶναι διάφορος τῆς «κατ' οὐσίαν» ἐκείνης ὑποστατικῆς ἐν Χριστῷ ἐνώσεως, ἡ ὁποία ἦτο καὶ θὰ μείνη μοναδικὴ περίπτωση ἐν τῇ ἱστορίᾳ²⁷.

Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου τῆς χριστολογικῆς θεωρήσεως τῆς περὶ θεώσεως διδασκαλίας, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δὲν καινοτομοῦν οὐδὲ αὐθαιρετοῦν, ὡς θὰ ἐνόμιζε τις, ἀλλ' ἀκολουθοῦν πιστῶς καὶ καλλιεργοῦν τὸ βιβλικὸν πνεῦμα περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ κόσμῳ, βάσει τῶν νέων θεολογικῶν προϋποθέσεων καὶ ὅρων τῆς ἐποχῆς τῶν. Ἡ χριστολογικὴ «ἀρχὴ» τῆς θεώσεως, δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι ἤρχισε κατὰ τὴν στιγμήν τῆς παρουσίας τοῦ δημιουργικοῦ Λόγου, κατὰ τὸν «χρόνον» τῆς παντοκρατορικῆς δημιουργίας (Γεν., κεφ. 1-2), καὶ κορυφοῦται αὕτη διὰ τοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ γεγονότος τῆς ἐνσάρκου ἐλεύσεως τοῦ αὐτοῦ καὶ πάλιν δημιουργικοῦ Λόγου, πρὸς ἀνακαίνισιν καὶ ἀναδημιουργίαν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου (Ἰωάν. 1,1-4· Κολ. 3,10).

Διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ ἔργου Αὐτοῦ καὶ ἰδιαίτερος διὰ τῆς προσωπικῆς καὶ ὑποστατικῆς Του ζωῆς, καὶ διὰ τῶν γεγονότων τῆς Μεταμορφώσεως, τοῦ Σταυροῦ, τῆς Ἀναστάσεως καὶ Ἀναλήψεως, ἰδρῦθη καὶ ἀνεκαινιάσθη μία νέα θεοποιηθεῖσα καὶ θεοποιουμένη ἐν τῷ κόσμῳ πραγματικότης, ἐν νέον γένος ἀνθρώπων, τὸ τῆς Ἐκκλησίας γένος. Ἡ νέα, μυστηριακὴ καὶ ἐσχατολογικὴ αὕτη κοινότης τῶν χριστιανῶν, ὡς ἡ νέα ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνθρωπότης, εἰσέρχεται ταυτοχρόνως εἰς ἱστορικὴν πορείαν ἐξανθρωπήσεως καὶ θεώσεως τοῦ κόσμου, προσλαμβάνουσα ἀδιακόπως τὸν πεπτωκότα κόσμον εἰς τὸ χριστολογικόν τῆς σῶμα, τὸ ὁποῖον εἶναι συγχρόνως καὶ τὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ «σωματικόν» καθίδρυμα τοῦ Χριστοῦ²⁸. Εἰς τὴν νέαν ταύτην ἱστορικὴν πραγματικότητα, εἰς τὸ χριστοποιηθὲν γένος τῶν ἀνθρώπων «ἐν ᾧ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς» (Κολ. 2,9), τελεσιουργεῖται οὐσιαστικῶς κατὰ τρόπον μυστηριακὸν ἢ τελείωσις καὶ ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου.

24. Πρβλ. Α. PANTOBITS, Τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος κατὰ τὸν ἅγιον Γρηγόριον Παλαμᾶν, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 76.

25. ΙΩΑΝ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εἰς τὴν Ἀνάληψιν, 16 (PG. 52, 789).

26. ΙΩΑΝ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εἰς τὴν Α' Τιμ., Ὁμιλία 11,1 (PG. 62. 555).

27. Βλ. Π. ΕΥΔΟΚΙΜΟΦ, Ἡ Ὁρθοδοξία, σελ. 153, σημ. 310.

28. Βλ. Ρ. Β. BILANIUK, The Mystery of Theosis, σελ. 339.

Τὸν βιβλικὸν χριστοκεντρικὸν τοῦτον χαρακτῆρα τῆς θέώσεως τοῦ ἀνθρώπου προβάλλει μετ' ἐμφάσεως ἡ ἰωάννειος καὶ ἡ παύλειος θεολογία τῆς Κ. Διαθήκης. Δι' ἀμφοτέρας τὰς παραδόσεις ταύτας ἡ θέωσις συνδέεται ἀρρήκτως μὲ τὸ γεγονὸς τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Λόγου καὶ μὲ τὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργον τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ²⁹. Ἡ ἱστορικὴ, ὅμως, αὕτη πραγματικότητα τῆς ἐν Χριστῷ θεώσεως, διὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, παραμένει ἀνοικτὴ πρὸς τὸ μέλλον καὶ τὴν ἐσχατολογικὴν πλήρωσιν καὶ τελείωσιν. Ἡ ἀποκορύφωσις τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἰωάννου περὶ τῆς σχέσεως τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς ἱστορικῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ, εὐρίσκεται ἀκριβῶς εἰς τὸ ἀνοιγμα πρὸς τὴν μελλοντικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν βεβαιότητα τοῦ «πάλιν ἔρχομαι καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἑμαυτόν, ἵνα ὅπου εἰμι ἐγὼ καὶ ὑμεῖς ἦτε» (Ἰωάν. 14,3) καὶ ἐκείνης τῆς ἐμφαντικῆς ἐπιβεβαιωτικῆς κραυγῆς τῆς Ἀποκαλύψεως «ναί, ἔρχομαι ταχύ. Ἀμήν, ἔρχου, κύριε Ἰησοῦ» (Ἀποκ. 22,20), ὅπου ἡ ἀνθρωπίνῃ ἱστορικῇ προσδοκίᾳ συναντᾶται μὲ τὴν βεβαιότητα τῆς θείας ἐσχατολογικῆς πληρώσεως.

Πράγματι, ἔχει διαπιστωθῆ ἀπὸ τοὺς βιβλικούς μελετητάς, ὅτι ἡ προσδοκία εἰς τὴν ἐπάνοδον τοῦ Κυρίου ἦτο βασικὸν καὶ οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς ἀρχικῆς παλαιστινιακῆς κοινότητος. Ἡ χαρακτηριστικὴ διατύπωσις «μαραναθά» (Α' Κορ. 16,22) θεωρεῖται σπουδαία καὶ αὐθεντικὴ μαρτυρία ἐπ' αὐτοῦ³⁰. Δεικνύει δὲ τὴν μετὰ προσδοκίας ἐσχατολογικῆς ἐνατένισιν τῆς χριστιανικῆς κοινότητος πρὸς τὸν δεδοξασμένον Χριστόν, ὡς Κύριον πλέον τῆς ἱστορίας καὶ τῆς αἰωνιότητος. Οὗτος ὁ Κύριος εἶναι παρών, «μαραναθά», ἐντὸς τῆς κοινότητος καὶ διὰ τοῦ εὐχαριστιακοῦ Δείπνου, ὅπου οἱ πιστοὶ βιοῦν τὴν ἐνδοξον Αὐτοῦ παρουσίαν καὶ βεβαιοῦν ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ὄντως ἐδῶ καὶ τώρα παρών³¹.

Μεταξὺ, ὅμως, τῆς πρώτης ἱστορικῆς καὶ ἐνσάρκου ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς δευτέρας ἐσχατολογικῆς Του παρουσίας, παρεμβάλλεται ὁ χρόνος τοῦ Παρακλήτου. Ὁ Παράκλητος οὗτος τοῦ Θεοῦ, «τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὃ πέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματι» τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (Ἰωάν. 14,26), δὲν θὰ μαρτυρῇ μόνον περὶ τῆς ἀδιαλείπτου ἱστορικῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παρουσίας Αὐτοῦ (Ἰωάν. 15,26), ἀλλὰ καὶ θὰ πληροῖ τὸν ἱστορικὸν χρόνον, ἐφ' ὅσον θὰ εἶναι μεθ' ἡμῶν «εἰς τὸν αἰῶνα» (Ἰωάν. 14,16), διὰ τὴν συνεχίση τὸ ἤδη ἐπιτελεσθὲν θεοποιητικὸν ἔργον τοῦ Λόγου. Ἐν τῇ μορφῇ καὶ τῷ ἔργῳ τοῦ Πνεύματος, λοιπόν, ὑπάρχει μία συνεχῆς καὶ ἀδιάκοπος

29. Πρβλ. Η. Δ. ΜΟΥΤΣΟΥΛΑ, Ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου καὶ ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου, σελ. 34.

30. Κ. G. KUHN, «Μαραναθά», ἄρθρον, ἐν Th.D.N.T., τόμ. IV, σελ. 470.

31. ΔΙΔΑΧΗ 10,6 (ΒΕΠΕΣ, 2, σελ. 218, στ. 37).

ἔλευσις τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἀποκαλουμένην σήμερον «πραγματοποιηθεῖσαν ἐσχατολογίαν» τοῦ Ἰωάννου³².

Ἐπὶ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἡ ἔλευσις τοῦ Παρακλήτου ἐμπεριέχει τὴν ἀδιάσπαστον ἐκείνην συνέχειαν τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν τελείωσιν καὶ σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, τὴν ὁποῖαν διαδηλοῖ καὶ ἡ μελλοντικὴ διάστασις τοῦ σωτηριολογικοῦ ἱστορικοῦ χρόνου, καθ' ἣν «ἔρχεται ἡ ὥρα» τῆς σωτηρίας διὰ τὸν ἄνθρωπον (Ἰωάν. 4,21-22). Διὰ τὸν Ἰωάννην ἡ ἐσχατολογικὴ αὐτὴ «ὥρα» τῆς σωτηρίας ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ εἶναι παροῦσα, «νῦν ἐστίν» (Ἰωάν. 4,23). Τοῦτο ὅμως οὐδὲν ἁπλοῶς σημαίνει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς καταλύει καὶ ἀπομακρύνει τὴν ἐσχατολογικὴν ἐλπίδα καὶ βεβαιότητα, διότι αὐτὴ ἡ ὥρα τοῦ «νῦν» εἶναι ἀνοικτὴ πρὸς τὸ μέλλον καὶ «ἔρχεται» (Ἰωάν. 4,21-23). Διαδηλοῖ δὲ ἐπιπροσθέτως, ὅτι ὁ μεσσιανικὸς χρόνος τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἤδη ἀνατελεῖ εἰς τὸ «νῦν» τοῦ παρόντος, εὐρίσκεται ὅμως πάντοτε οὗτος εἰς ὀργανικὴν σχέσιν μὲ τὴν ἐσχατολογικὴν «ὥραν» τῆς Ἀναστάσεως, διὰ τῆς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι θὰ ὀδηγηθοῦν εἰς τὴν νέαν καινοποιὸν μορφήν ζωῆς· «ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστίν ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσουσιν τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσουσιν» (Ἰωάν. 5,25). Καὶ ταῦτα, ἀσφαλῶς, σημαίνουν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν ἱστορικῇ καὶ ἐσχατολογικῇ διαστάσει, καθ' ὅσον ἡ «ζωὴ» τοῦ Θεοῦ δίδεται διὰ τοῦ Υἱοῦ ὡς «ζωὴ» παροῦσα καὶ μέλλουσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους (Ἰωάν. 5,26 ἐξ.).

Ὁμοίως καὶ εἰς τὰς Ἐπιστολάς τοῦ Ἀπ. Παύλου ἡ ἔμφασις τίθεται εἰς τὴν ἐσχατολογικὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ. Ἐπὶ αὐτοῦ αἱ ἀναφοραὶ εἶναι πολὺ περισσότεραι ἀπὸ ἐκείνας αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὴν πρώτην ἔλευσιν καὶ αἱ ὁποῖαι περιορίζονται μόνον εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους (2,17) καὶ εἰς τὴν Α' πρὸς Τιμόθεον (1,15)³³. Κατ' αὐτὰς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς «ἐλθὼν εὐηγγελίσασατο εἰρήνην τοῖς μακρὰν καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς» (Ἐφεσ. 2,17), μὲ σαφῆ σωτηριολογικὸν σκοπὸν, καθ' ὅσον «ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι» (Α' Τιμ. 1,15). Αἱ ἀναφοραὶ αὗται ἄπτονται καὶ τοῦ πρωταρχικοῦ στοιχείου τῆς θεώσεως, τὸ ὁποῖον σύγκειται εἰς τὴν συμφιλίωσιν καὶ εἰρήνευσιν μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ εἰς τὴν βίωσιν ἐν τῷ παρόντι τῆς σωτηρίας. Ἡ ἔμφασις ὅμως τίθεται ἀπὸ τὸν Ἀπ. Παῦλον εἰς τὴν προσδοκίαν τῆς δευτέρας καὶ ἐσχατολογικῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ, πρὸς τὴν ὁποῖαν μετ' ἰδιαιτέρας ἐντάσεως καὶ ἐγρηγόρσεως εἶναι ἐστραμμένος ὁ πιστὸς καὶ ἡ ἀρχικὴ χριστιανικὴ κοινότης (Α' Κορ. 11,26· 16,22), διότι ἀπὸ τὸ μέλλον ἀναμένουν τὴν τελικὴν ἐσχατολογικὴν ἐπιβράβευσιν τῆς ὄλης ἐν τῷ παρόντι ἀγίας των ζωῆς

32. Πρβλ. R. BULTMANN, Die Eschatologie des Johannes Evangelium, ἐν Zwischen den Zeiten, 6 (1928), σελ. 4 ἐξ.

33. J. SCHNEIDER, «Ἐρχομαι», ἄρθρον, ἐν Th.D.N.T., τόμ. II, Michigan 1968, σελ. 674.

καὶ πολιτείας καὶ ὅπου ἐναπόκειται μετὰ βεβαιότητος «ὁ ἔπαινος ἐκάστῳ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ» (Α' Κορ. 4,5). Εἰς τὸ ἐσχατολογικὸν («τότε») τῆς ἐνδόξου ἐλευσεως τοῦ Χριστοῦ εὐρίσκεται, συγχρόνως, καὶ ὁ «καιρὸς» τῆς ἀποκορυφώσεως τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ὁποία θέσις θὰ ἀποκαλυφθῇ καὶ θὰ ἐκφρασθῇ διὰ τῆς θαυμαστῆς δοξοποιήσεως τῶν «ἀγίων» (Β' Θεσ. 1,10).

Οὕτως ὁ χριστολογικὸς χαρακτήρ τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἔχει βαθυτάτην σπουδαιότητα καὶ σημασίαν δι' ἀμφοτέρας τὰς πηγὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως, διὰ τε τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ τὴν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκτὸς τοῦ γεγονότος τῆς θείας ἐνσαρκώσεως, τὸ ὁποῖον τίθεται ὡς θεμέλιος λίθος τῆς χριστολογικῆς ἐρμηνείας τῆς θεώσεως, τὰ θαυμαστά συμβάντα εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ Μεταμόρφωσις καὶ ἡ Ἀνάστασις, ἐνέχουν, ἐπίσης, μεγάλην ἱστορικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν βαρύτητα διὰ τὴν θέωσιν.

Ἡ μεταμόρφωσις τοῦ Ἰησοῦ διὰ τὴν Κ. Διαθήκην ἔχει, ὡς γνωστὸν, διπλὴν σημασίαν, ἱστορικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν (Ματθ. 27,2 ἐξ. καὶ παράλ.). Ἀποκαλύπτει τὸ μυστήριον τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ, ὡς «υἱοῦ ἀγαπητοῦ» ἐν τῇ ἱστορίᾳ, «ἐν ᾧ εὐδόκησε» τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ («Οὗτος ἐστὶν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα») καὶ ὡς τοῦ πάσχοντος μεσσιανικοῦ Δούλου, τοῦ «Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου», ὅστις «μέλλει πάσχειν» (Ματθ. 17,5· 17,12· Μάρκ. 9,12) καὶ ὅστις πρόκειται «ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ» (Μάρκ. 9,9). Καὶ ταῦτα καθ' ἣν στιγμὴν μεταμορφοῦται ὁ Ἰησοῦς «ἐμπροσθεν αὐτῶν» (Ματθ. 17,2 καὶ παράλ.) καὶ δεικνύει τὸ πρόσωπον τῆς μελλούσης καὶ «μεγαλοπρεποῦς δόξης» (Β' Πέτρ. 1,17), τὸ πρόσωπον τοῦ ἐσχατολογικοῦ «φωτός» (Ματθ. 17,2).

Τὸ γεγονός τοῦτο τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου, ἡ πρώτη χριστιανικὴ κοινότης δὲν τὸ εἶδε μόνον ὡς γεγονός τῆς προσωπικῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς γεγονός μὲ μεγίστης σπουδαιότητος ἀνθρωπολογικὰς προεκτάσεις, ἐν χριστολογικῇ ἐννοίᾳ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν θέωσιν καὶ τελείωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Σχολιάζων τὸ γεγονός τοῦτο ὁ Ἀπ. Πέτρος, τονίζει, ὅτι ἡ κοινότης τῶν Μαθητῶν δὲν ἦσαν ἀπλοῦ «ἐπόπται» τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τῆς «Ἐκεῖνου μεγαλειότητος», ὡς θὰ ἐνόμιζε κανεῖς, ἀλλὰ γνωρίζοντες οὗτοι «τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δύναμιν καὶ παρουσίαν» (Β' Πέτρ. 1,16), εἶχον ἕκτοτε «βεβαιότερον τὸν προφητικὸν λόγον» περὶ τῆς ἰδικῆς των μεταμορφώσεως, «ἕως οὗ ἡμέρα διαυγάσῃ καὶ φωσφόρος ἀνατείλῃ ἐν ταῖς καρδίαις» (Β' Πέτρ. 1,19). Οὕτως, ἡ Μεταμόρφωσις ἐρμηνεύεται ὡς «ἀντικατοπτρισμὸς» εἰς «τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου» καὶ ὡς μεταμόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου «εἰς τὴν αὐτὴν» χριστολογικὴν «εἰκόνα», ὅπερ σημαίνει πορείαν καὶ μετάβασιν τοῦ ἀνθρώπου «ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου Πνεύματος» (Β' Κορ. 3,18).

Ἡ Μεταμόρφωσις ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν προδηλοῖ καὶ τὴν μελλοντικὴν καὶ ἔσχατολογικὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτῶν τούτων τῶν πιστῶν καὶ ἐντάσσεται αὕτη, ἀναμφισβητήτως, εἰς τὴν οὐσίαν τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπὸ τῆς βιβλικῆς, μάλιστα, παραδόσεως, ὡς εἶδομεν εἰς τὴν Β' Πέτρου (1,16); ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς μεταγενεστέρας πατερικῆς διδασκαλίας, ἡ Μεταμόρφωσις ἀντιμετωπίζεται σαφῶς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἔσχατολογικὴν Παρουσίαν. Οὕτως, ὁ Μέγας Βασίλειος θεωρεῖ τὰ διαδραματισθέντα κατὰ τὴν Μεταμόρφωσιν ὡς «προοίμια τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ παρουσίας»³⁴, ὁ δὲ Θεοδώρητος Κύρου ἐξηγεῖ ὅτι ὁ Χριστὸς «ἐδίδαξε διὰ τούτων (τῶν σημείων τῆς Μεταμορφώσεως) τῆς δευτέρας ἐπιφανείας τὸν τρόπον»³⁵ καὶ ὅτι διὰ τοῦ γεγονότος τούτου οἱ ἄνθρωποι ἐγγυώμεθα ὅτι «ὕποδεξώμεθα τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ περιλαμφθῶμεν τῷ φωτὶ τῷ αἰδίῳ»³⁶. Εἶναι, ἐπομένως, γεγονὸς ἱστορικῆς καὶ ἔσχατολογικῆς σπουδαιότητος ἡ Μεταμόρφωσις διὰ τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Δι' αὐτῆς ὁ πιστὸς «ἀνακαινίζεται» καὶ «ἐνδύεται» ἀπὸ τοῦδε «τὸν νέον (ἄνθρωπον), τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος»³⁷ καὶ διὰ τῆς θέας τῆς ἐν τῇ Μεταμορφώσει δόξης τοῦ Χριστοῦ λαμβάνει «ὕπόδειγμα» ὁράσεως καὶ μετοχῆς καὶ τῆς μελλούσης «ἐκείνης δόξης»³⁸.

Τὸ γεγονὸς, ἐπίσης, τῆς Μεταμορφώσεως καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Ἁγίων, ὑπογραμμίζει τὴν ἱστορικὴν καὶ ἔσχατολογικὴν σπουδαιότητα, τὴν ὁποίαν ἔχει τὸ ἀνθρώπινον σῶμα διὰ τὴν χριστιανικὴν ἀνθρωπολογίαν. Ἐν τῇ μεταμορφώσει τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ ὄρος Θαβώρ, ἡ θεία δόξα φανεροῦται καὶ διὰ τοῦ σώματος καὶ οἱ Μαθηταὶ βεβαιοῦνται ὅτι «ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς» (Κολ. 2,9). Ὁμοίως καὶ διὰ τοὺς πιστοὺς ἡ μεταμόρφωσις καὶ ἡ θέωσις των δὲν εἶναι μόνον γεγονὸς πνευματικὸν ἀλλὰ καὶ «σωματικόν», καθ' ὅσον καὶ «τὸ σῶμα συθεοῦται τῇ ψυχῇ κατὰ τὴν ἀναλογοῦσαν αὐτῷ μέθεξιν τῆς θεώσεως», ὡς λέγει χαρακτηριστικῶς Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής³⁹. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἡ Μεταμόρφωσις φανεροῦται ὡς πραγματικότης κυρίως ἔσχατολογικῆ. Ἐπισημαίνει τὴν δευτέραν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ, ὅτε θά φανερωθῇ ἐν τῇ αὐτῇ δόξῃ, ὡς καὶ ἐν Θαβώρ, φέρων τὸ δεδοξασμένον σῶμα τῆς Ἀναστάσεως καὶ προεικονίζων καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, οἱ ὁποῖοι θά ἀναστηθῶν φέροντες σώματα φωτεινά, ὡς ἐκεῖνο τοῦ ὄρους τῆς Μεταμορφώσεως⁴⁰.

34. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ὁμιλία εἰς Ψαλμ. 44,5 (PG. 29. 400D).

35. ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ΚΥΡΟΥ, Ἐπιστολὴ 145 (PG. 83. 1385B).

36. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ἐνθ' ἄνωτ. 45,5 (PG. 29. 424C).

37. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ἐνθ' ἄνωτ. 44, 2 (PG. 29. 392B).

38. ΙΩΑΝ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία 56 εἰς Ματθ. 16,28 (PG. 58. 550).

39. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, Κεφάλαια Γνωστικὰ 2,88 (PG. 90. 1168A).

40. T.WARE, Ἡ μεταμόρφωσις τοῦ σώματος, ἐν «Σύνορον» 33 (1965), σελ. 12.

Αὐτὴν τὴν μέλλουσαν καὶ ἐσχατολογικὴν μεταμόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὴν τελικὴν ἀνάστασιν καὶ τοῦ σώματος, τονίζει ἰδιαίτερος καὶ ἐν ἐκτάσει ὁ Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος ἀκολουθῶν πατερικὴν παράδοσιν, διὰ τῆς ὁποίας μάλιστα διαφυλάσσεται καὶ ὁ ἐσχατολογικὸς χαρακτήρ τῆς θεώσεως: «ἀνάστασις τῶν νεκρῶν ψυχῶν ἀπὸ τοῦ νῦν γίνεται, ἀνάστασις δὲ τῶν σωμάτων ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ»⁴¹.

Διὰ τοῦτο οἱ Πατέρες συσχετίζουν, συχνάκις, τὴν Μεταμόρφωσιν μετὰ τοῦ γεγονότος τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο ἔχει τὴν ἀρχὴν εἰς τὸ λόγιον τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι «τινὲς τῶν ὧδε ἐστηκότων... οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου ἕως ἂν ἴδωσιν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει» (Μάρκ. 9,1).

Ἀνεξαρτήτως τοῦ ποίαν ἐρμηνείαν δίδει ἡ σύγχρονός μας βιβλικὴ ἐρμηνευτικὴ θεολογία ἐπ' αὐτοῦ⁴², ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος συνεσχέτισε τὸ χωρίον τοῦτο μὲ τὸ μελλοντικὸν γεγονός τῆς Παρουσίας (Ματθ. 16,28) καὶ τὸ ἔθεσεν ὡς προοίμιον καὶ τῆς διηγήσεώς του τῆς Μεταμορφώσεως (Ματθ. 17,1 ἐξ.). Ὁ ἱερός Χρυσόστομος, μάλιστα, ἀφιερώνει ὀλόκληρον ὁμιλίαν εἰς τὸ Ματθ. 16,28 καὶ συσχετίζει θαυμασίως τὴν Μεταμόρφωσιν μετὰ τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς δευτέρας Ἐλεύσεως⁴³. Οὕτω, μεταμόρφωσις καὶ ἀνάστασις Χριστοῦ συσχετίζονται ἀμέσως μὲ τὸ θέμα τῆς θεώσεως.

Ἡ Ἀνάστασις, ὅμως, εἶναι καὶ «φύσεως ἐπανόρθωσις»⁴⁴ καὶ ἀνθρώπου «μετασκευὴ»⁴⁵ καὶ ὡς ἐκ τούτου ἄπτεται τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐσχατολογικῆς διαστάσεως τῆς θεώσεως. Διὰ τὴν πατερικὴν σκέψιν ἡ Ἀνάστασις θεωρεῖται ὡς ἡ ἐσχάτη συνέπεια τῆς θεώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ὅτι διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἐπετεύχθη ἤδη ἐν τῷ παρόντι ἡ ριζικὴ ἀνανέωσις καὶ ἀνακαίνισις τοῦ ἀνθρώπου⁴⁶. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἤδη ἀρχίσει ἐν τῷ παρόντι διὰ τῶν χριστολογικῶν γεγονότων καὶ ἀναπτύσσεται ἐν τῷ ἐκκλησιολογικῷ χώρῳ διὰ τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐνεργουμένων χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καθὼς καὶ διὰ τῆς συνεχοῦς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ὡς κυρίου καὶ κεφαλῆς τοῦ ἱστορικοῦ Του σώματος. Ἡ πλήρωσις ὅμως τῆς θεώσεως εἶναι γεγονός τοῦ μέλλοντος καὶ ὡς ἐσχατο-

41. ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΙΓΥΠΤΙΟΥ, Ὁμιλίαι Πνευματικαὶ 36,1 (ΒΕΠΕΣ, 41, σελ. 314, στ. 26-27). Ἐπίσης Αὐτόθι 5,8-9 (PG. 34. 513B-D).

42. Πρβλ. Α. Μ. RAMSEY, *The Glory of God and the Transfiguration of Christ*, London 1967, σελ. 132.

43. Βλ. ΙΩΑΝ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ὁμιλία 56 εἰς Ματθ. 16,28 (PG. 58. 550 κ. ἐξ.).

44. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΒΑΣΙΑ, Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ (PG. 150. 541C).

45. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΒΑΣΙΑ, Ἐνθ' ἄνωτ. (PG. 150. 716A).

46. Π. ΝΕΛΛΑ, Ἡ περὶ δικαιοσύνης διδασκαλία Νικολάου τοῦ Καβάσιλα (Συμβολὴ εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Σωτηριολογίαν), Πειραιεὺς 1975, σελ. 128.

λογική πραγματικότητας έναπόκειται αυτή εις την μετα θάνατον ζωήν, όπου ή εκ νεκρών ανάστασις διανοίγει την είσοδον τῆς αἰωνιότητος καὶ ἐπισφραγίζει την πληρότητα τῆς ἀνθρωπίνης ἀποθεώσεως⁴⁷.

Ἀσφαλῶς, πρὸ τῆς τελικῆς ταύτης καταστάσεως καὶ «πρὸ τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων, ψυχῶν ἀνάστασις γίνεται, ἔργω, δυνάμει, πείρα καὶ ἀληθεία», κατὰ τὸν Συμεὼν τὸν Νέον Θεολόγον⁴⁸. Τοῦτο σημαίνει δυναμικὴν εἴσοδον τοῦ ἐσχατολογικοῦ στοιχείου ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἡ ἐν τῷ παρόντι «ἀνάστασις τῶν ψυχῶν» δὲν εἶναι θεωρητικῆς φύσεως ἀλλὰ «ἔργω» καὶ «δυνάμει» καὶ δηλοῖ δυναμικὴν στάσιν ἔναντι τῶν πραγμάτων τοῦ παρόντος, καλοῦσα την ἱστορίαν καὶ τὸν κόσμον εἰς την ἐν «ἀληθείᾳ» ἀναστάσιμον «ἐμπειρίαν» τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ πνεῦμα καὶ τὸ φρόνημα, ἡ «ψυχὴ» τῆς παρούσης ἱστορικῆς πραγματικότητος, καλεῖται εἰς «ἀνάστασιν» καὶ βίωσιν τοῦ ἐσχατολογικοῦ θαύματος τῆς ἀνακαινίσεως τῶν πάντων ἀπὸ τοῦδε καὶ ἐκ τοῦ ἐνταῦθα, διότι ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ ἐπισημαίνει συγχρόνως καὶ την ριζικὴν μεταλλαγὴν τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ ἀντιλήψεων καὶ προσδοκιῶν περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ κόσμου. Πρόκειται περὶ τῆς οὐσιωδεστέρας ἀναπλαστικῆς καὶ ἀνακαινιστικῆς δυνάμεως, ἥτις εἰσῆλθεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὸ ποικιλόμορφον κακὸν καὶ τὰς πολυπλόκους ἀπάτας, τὰς ὁποίας προσκομίζουσι αἱ ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ἐμφανισθεῖσαι ἰδεολογίαι καὶ τὰ πολιτικοκοινωνικὰ μεσσιανικὰ συστήματα. Ὡς ἐκ τούτου ἡ εἴσοδος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πνεύματος τῆς Ἀναστάσεως «σημαίνει διαρκῆ καὶ συνεχῆ ἐπανάστασιν διαφορητικὴν ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας εἰς τὸ ὅτι δὲν τρέφει ἐφημέρους καὶ εὐκόλους ἐλπίδας τύπου ἀπολύτων ἰδεολογιῶν καὶ συνθημάτων καὶ καλεῖ εἰς προσωπικὴν μεταμόρφωσιν καὶ συνεπῆ ἀγῶνα καὶ πάθος μετὰ την βεβαιότητα τῆς τελικῆς νίκης ἐπὶ τοῦ ποικιλομόρφου κακοῦ τὸ ὅποιον τείνει νὰ κυριαρχήσῃ εἰς ὅλας τὰς καταστάσεις»⁴⁹. Οὕτως ἡ ἀνάστασις τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρώπων σημαίνει καὶ ἀνάστασιν ἐν τῷ παρόντι τοῦ κόσμου καὶ ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς κοινωνίας ἀνθρώπων ἀναζητούντων την τελείωσιν καὶ την θέωσιν.

Πάντα ταῦτα δεικνύουν ὅτι ἡ θέωσις, πραγματοποιουμένη διὰ τῆς ἀγαπητικῆς χριστολογικῆς κινήσεως τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον, λαμβάνει τελικῶς την ἔννοιαν τῆς σωτηριολογικῆς «υἰοθεσίας», τῆς ἀνυψώσεως δηλ. τοῦ ἀνθρώπου ἐκ μιᾶς νόθου ἱστορικῆς καταστάσεως εἰς την ἀληθῆ πραγματι-

47. Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία, σελ. 10.

48. ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Κεφάλαια θεολογικὰ καὶ πρακτικὰ 3,38 (ἐν SC, No. 51, Paris 1957, σελ. 90).

49. Ν. ΝΗΣΙΩΤΟΥ, Ἡ ἀπολογία τῆς ἐλπίδος, ἐν περιοδικῷ «Θεολογία» (1975), σελ. 485. Πρβλ. G. MARTELET, Resurrection, Eucharistie et genèse de l'homme, Tournai 1972· C. KANNEGIESSER, Foi en la Resurrection de la Foi, Paris 1974.

κότητα τῶν «τέκνων» τοῦ Θεοῦ· «ἴδετε ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν ὁ πατὴρ ἵνα τέκνα Θεοῦ κληθῶμεν» (Α' Ἰωάν. 3,1). Ἡ σωτηριολογικὴ αὐτὴ «υἰότης» εἶναι ἤδη πραγματικότης τοῦ παρόντος. Ὁ Ἀπόστ. Ἰωάννης, ὅταν ὁμιλῇ διὰ τὴν νέαν ταύτην κατάστασιν τῶν «τέκνων Θεοῦ», εἶναι ἐνδεικτικὰ βεβαιωτικὸς περὶ τούτου, δηλ. ἡδὴ βιουμένης ἐν τῷ παρόντι καταστάσεως· («καὶ ἐσμέν») τέκνα Θεοῦ, τονίζει, ἐμφαντικῶς (Α' Ἰωάν. 3,1). Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον ὑπολείπεται διὰ τοὺς «υἱοὺς» τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μέλλοντι εἶναι ἡ κληρονομία τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅσον οὗτοι ὡς «σπέρμα Ἀβραάμ» καὶ ὡς τοῦ «Χριστοῦ» ἐν τῷ κόσμῳ, εἶναι καὶ οἱ φυσικοὶ καὶ «κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι» αὐτῆς (Γαλ. 3,26-29). Οὕτως ἡ υἰοθεσία συνδέεται ἀρρήτως πρὸς τὴν συμμετοχὴν τοῦ πιστοῦ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὰ σωτηριολογικὰ γεγονότα τῆς ἐνσαρκώσεως, τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως Αὐτοῦ⁵⁰.

Ἡ βιβλική, ὅμως, αὐτὴ ἔννοια τῆς υἰοθεσίας σημαίνει διὰ τὴν πατερικήν σκέψιν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν Χριστῷ. Ὁ Χριστὸς «υἰοποίησεν ἡμᾶς τῷ Πατρὶ καὶ ἐθεοποίησε τοὺς ἀνθρώπους γενόμενος αὐτὸς ἄνθρωπος»⁵¹. Ἡ σχέσις «υἰοποιήσεως» καὶ «θεοποιήσεως» εἶναι σαφῶς χριστολογικὴ· «πρὸς Θεὸν υἰοποιηθέντες παρ' αὐτοῦ θεοποιούμεθα»⁵². Δηλοῖ δὲ ἡ σχέσις αὐτὴ υἰοθεσίας καὶ θεώσεως τὴν διαλεκτικότητά μεταξὺ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ τοῦ ἐσχατολογικοῦ στοιχείου τῆς τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἐρμηνευτὴς πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας Θεοδώρητος Κύρου δίδει ἔμφασιν εἰς τὴν ἐσχατολογικὴν διάστασιν τῆς υἰοθεσίας καὶ συνδέει αὐτὴν μὲ τὴν τελείωσιν καὶ θέωσιν· «εἶπεν ὅτι ἐλάβομεν πνεῦμα υἰοθεσίας· ἀλλ' ὅμως διδάσκει σαφέστερον, ὅτι τὸ μὲν ὄνομα νῦν ἐλάβομεν, τοῦ δὲ γε πράγματος τότε μετέξομεν, ὅταν ἡμῶν ἀπαλλαγῇ τὰ σώματα τῆς φθορᾶς καὶ τὴν ἀθανάσιαν ἐνδύσωνται»⁵³. Ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ἀκολουθῶν, ὡς διατείνεται ὁ ἴδιος, τὴν γραμμὴν Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου καὶ Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, ὁμιλεῖ περὶ τῆς «χαριτος τῆς υἰοθεσίας» καὶ περὶ τῆς «θεοποιουῦ δωρεᾶς τοῦ Πνεύματος» καὶ θεωρεῖ αὐτὰ ἐσχατολογικὰ γεγονότα, ἐφ' ὅσον τὰ συνδυάζει μὲ «τὸν ἀρραβῶνα τῆς μελλούσης ἐπαγγελίας»⁵⁴. Ὁ ἀρραβῶν, ὅμως, οὗτος εἶναι γεγονὸς τοῦ παρόντος, ἱστορικὴ βιωματικὴ κατάστασις τῶν πιστῶν, διότι ὁ Χριστὸς ἦλθε «διὰ τὴν τῶν πάντων υἰοποίησιν»⁵⁵, καὶ προσβλέπει πρὸς τὴν ἐσχατολο-

50. Πρβλ. Β. Π. ΣΤΟΓΙΑΝΝΟΥ, Ἡ περὶ Ἀγίου Πνεύματος διδασκαλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐν «Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα» (Σεμινάριον Θεολόγων Θεσσαλονίκης, No. 5), Θεσσαλονίκη 1971, σελ. 18.

51. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Κατὰ Ἀρειανῶν 1,39 (PG. 26. 92B).

52. ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ ΑΛΕΞ., Θεσαυρός, 4 (PG. 75. 45A).

53. ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ΚΥΡΟΥ, Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ. 8,23 (PG. 82. 137D).

54. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, Ἔκδ. Χρήστου, I, σελ. 620, στ. 17-18.

55. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Κατὰ Ἀρειανῶν 2,64 (PG. 26. 284C).

γικήν αὐτοῦ ὀλοκλήρωσιν. Ἐξ ἄλλου ὁ Χριστός, ὡς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὀνομάζεται καὶ «πρωτότοκος» ἡμῶν. Καὶ τοῦτο «εἰς ἀπόδειξιν τῆς τῶν πάντων διὰ τοῦ Υἱοῦ δημιουργίας καὶ υἰοποιήσεως» ἐν τῷ πρόντι ἱστορικῷ χρόνῳ⁵⁶.

Διὰ τοῦτο ἡ υἰοθεσία νοεῖται, τελικῶς, κατὰ τὴν ὀρολογίαν τοῦ Νικολάου Καβάσιλα, ὡς «χριστοποιήσεις» τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ θέωσις λαμβάνει τὴν μορφήν τῆς μεταμορφώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τῆς «μετασκευῆς» ἐν τῷ παρόντι «πασῶν τῶν αἰσθήσεων καὶ λειτουργιῶν αὐτῆς εἰς αἰσθήσεις καὶ λειτουργίας τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ»⁵⁷. Ἡ βιβλική, ἐπομένως, ἔννοια τῆς υἰοθεσίας, κατανοουμένη χριστολογικῶς ὑπὸ τῶν Πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τῆς Ἐκκλησίας, φωτίζει εἰς βάθος τὸ θέμα τῆς θεώσεως, μὲ ὅλας τὰς ἀνθρωπολογικὰς προεκτάσεις, τὰς ὁποίας διαγράφει ἡ χριστολογικὴ αὐτῆς διάστασις. Ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου προεκτείνει, διὰ τοῦ ἱστορικοῦ παρόντος πρὸς τὸ ἐσχατολογικὸν μέλλον, τὸ γεγονός τῆς θείας ἐνσαρκώσεως καὶ καθιστᾷ τοῦτο αἰώνιον καὶ διαρκές παρὸν-γεγονός. Ἡ θέωσις, ἐπίσης, διαγράφει τὴν νέαν φάσιν ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ τοῦ θαυμαστοῦ γεγονότος τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ, ἐκδηλουμένη κυρίως διὰ τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ σωτηριολογικῆς ἱστορίας τῆς χριστοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου.

Πράγματι, ὡς ἡ μόνη ὁδὸς διὰ τὴν ἱστορικὴν πραγμάτων τῆς θεώσεως, θεωρεῖται ὑπὸ τῶν Πατέρων ἐκείνη τῆς χριστοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀφ' ἑνός, ἥτοι τῆς μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐνώσεως καὶ βιώσεως τῆς νέας «ἐν Χριστῷ» ἱστορικῆς πραγματικότητος, κατὰ τὴν λίαν προσφιλῆ βιβλικὴν διατύπωσιν, καὶ τῆς υἰοθεσίας αὐτοῦ ἀφ' ἑτέρου, ἥτις ἀπονέμεται χαρισματικῶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον, διὰ εἰδικῆς σωτηριολογικῆς πράξεως, ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται περὶ φυσικοῦ ἀνθρωπολογικοῦ γεγονότος. Οὕτως, ἡ υἰοθεσία εἶναι μία «ὑπὲρ φύσιν» κατάστασις καὶ παρέχεται «ἀνωθεν διὰ Πνεύματος», σημαίνει δὲ τὴν νέαν ἐν τῷ παρόντι καὶ «ἐν χάριτι γέννησιν» τοῦ ἀνθρώπου⁵⁸.

Ἡ υἰοθεσία, παραλλήλως πρὸς τὴν ἔννοιαν ταύτην τῆς χαρισματικῆς καὶ τῆς «ἀνωθεν γεννήσεως», κατὰ τὴν προσφιλῆ διατύπωσιν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ἡ ὁποία τίθεται ὡς προϋπόθεσις τοῦ «ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» (Ἰωάν. 3,3) ἐν τῷ μέλλοντι, εἶναι καὶ κατάστασις πραγματικῆς «παλιγγενεσίας» καὶ «ἀνακαινώσεως» (Γίτ. 3,5), ἥτοι ριζικὴ ἀλλαγὴ τοῦ «εἶναι», τῆς «μορφῆς» καὶ τῆς «ζωῆς» τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ παρόντι. Ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, παύει

56. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ἐνθ' ἀνωτ. 3,9 (PG. 26. 340C).

57. Π. ΝΕΛΛΑ, Ἡ περὶ δικαιοσύσεως διδασκαλία, σελ. 170.

58. ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, Ἑρμηνεῖα εἰς τὸ «Πᾶτερ ἡμῶν» (PG. 90. 877A).

νά εἶναι «παλαιὸς ἄνθρωπος» (Ρωμ. 6,6· Ἐφεσ. 4,22· Κολ. 3,9) καὶ γίνεται «καινὴ κτίσις» (Β' Κορ. 5,17· Γαλ. 6,15) καὶ «καινὸς ἄνθρωπος» (Ἐφεσ. 2,15· 4,24). Ἡ νέα αὐτὴ κατάστασις πραγμάτων μᾶς παρουσιάζει ὡς ἱστορικὴν πραγματικότητά καὶ τὴν νέαν ἀνθρωπίνην ὑπαρξίν. Οἱ πιστοὶ ἐν Χριστῷ χριστοποιοῦνται, ἀποκτοῦν ἓνα νέον «εἶναι», μίαν νέαν «ζωὴν» καὶ νέαν «μορφὴν». Εἶναι οἱ ἐν τῇ ἱστορίᾳ «χριστόζωοι» καὶ «χριστόμορφοι». Εἶναι τὰ «τέκνα» τοῦ Θεοῦ, μὲ δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς τὴν θείαν καὶ ἐσχατολογικὴν κληρονομίαν (Ρωμ. 8,16) καὶ μὲ τὴν ἀσφαλῆ βεβαιότητα ὅτι εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα θὰ σ υ ν-βασιλεύσουν καὶ θὰ σ υ ν-κληρονομήσουν μετὰ τοῦ Χριστοῦ⁵⁹.

Αὐτὴ λοιπὸν ἡ υἰοθεσία, κατὰ τὸν Ἄπ. Παῦλον, ἂν καὶ δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἐσχατολογικὸν γεγονός τοῦ μέλλοντος (Ρωμ. 8,23)⁶⁰, εἶναι πραγματικότης καὶ τοῦ παρόντος, ἐφ' ὅσον οἱ πιστοί, ὡς προωρισμένοι «εἰς υἰοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Ἐφεσ. 1,5), ἔχουν ἤδη λάβει τὸ «πνεῦμα» τοῦτο τῆς «υἰοθεσίας» καὶ καθίστανται ἱκανοὶ ν' ἀποκαλοῦν ἀπὸ τοῦδε τὸν Θεὸν «ἄββᾶ ὁ Πατήρ» (Ρωμ. 8,15· πρβλ. Γαλ. 4,5).

Τὸ γεγονός δέ, ὅτι εἰς ἐλάχιστα («λόγια») τοῦ Ἰησοῦ παρουσιάζεται ἡ υἰότης τοῦ ἀνθρώπου ἐναντι τοῦ Θεοῦ ὡς ἐσχατολογικὸν δῶρον, ἐνῶ εἰς μεγάλην ἔκτασιν τονίζεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ παρόντος κόσμου εἶναι τέκνον τοῦ Θεοῦ, δεικνύει τὴν ἱστορικὴν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα τῆς νέας καταστάσεως τῆς υἰοθεσίας διὰ τὸ θέμα τῆς ἐν τῷ παρόντι πραγματοποιήσεως τῆς θεώσεως⁶¹. Ἐξ αὐτοῦ πιθανῶς αἰτιολογεῖται καὶ ἡ ἔμμομη τῶν Πατέρων νὰ συσχετίζουσαν πάντοτε τὴν βιβλικὴν ἔννοιαν τῆς «υἰοθεσίας» μὲ τὸ γεγονός τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος, μάλιστα, τονίζει ἐπ' αὐτοῦ, ὅτι ὁ ἀγαθὸς καὶ πιστὸς ἄνθρωπος «ἀποθεοῦται καὶ γίνεται υἱὸς Θεοῦ»⁶².

Ἀσφαλῶς ὁ ὅρος «θέωσις» δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, ἐχρησιμοποιήθη ὅμως εὐρέως ὁ ὅρος οὗτος ὑπὸ τῶν Πατέρων διὰ νὰ ἐκφράσῃ πληρέστερον τὴν βιβλικὴν ἔννοιαν τῆς «υἰοθεσίας». Ἀκόμη ὁ

59. Πρβλ. Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, Ἡ πνευματικὴ μεταμόρφωσις τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν Ἄπ. Παῦλον, ἐν «Γ ρ η γ ὀ ρ ι ο ς Π α λ α μ ᾶ ς», 40 (1957), σελ. 244.

60. Βλ. σχετικῶς Ε. SCHWEIZER, «Υἰοθεσία», ἄρθρον, ἐν Th.D.N.T., τόμ. VIII, σελ. 399.

61. Βλ. Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΟΥ, Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, ἐν ΕΕΘΣΠΑ (1954-1955), σελ. 88, ὅπου τονίζεται ἡ ἀντίθεσις τοῦ συγγραφέως εἰς τὰς ἀπόψεις τοῦ W. KÜMMEL, Das Bible des Menschen im N. Testament (1948), σελ. 69, περὶ τῆς ἐσχατολογικῆς ἐννοίας τῆς υἰότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ περὶ τῆς κατανοήσεως τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ ἐν ἐσχατολογικῇ ἐννοίᾳ.

62. ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΙΓΥΠΤΙΟΥ, Ὁμιλίαι Πνευματικαὶ 15,35 (ΒΕΠΕΣ, 41, σελ. 229, στ. 39).

ὅρος «θέωσις» ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῆς πατερικῆς θεολογίας καὶ ὡς γνησία ἐκκλησιαστικὴ ἐρμηνεία τῆς βιβλικῆς ἐκφράσεως «ἐν Χριστῷ» διότι διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀντιμετωπίζοντο εὐχερῶς αἱ ἐσφαλμένοι χριστολογικαὶ ἐρμηνεῖαι τῶν αἰρετικῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξεφράζετο δι' αὐτοῦ μετ' ἀπολύτου ἐπαρκείας ἡ φύσις καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πνευματικῆς αὐτοῦ ζωῆς. «Ὅτε δέ, κατὰ τὸν ἰδ' αἰῶνα, ἡμφισβητήθη τὸ ὀρθόδοξον περιεχόμενον καὶ αὐτὴ ἡ δυνατότης τῆς θεώσεως, ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ἐδίδαξε (ἰδιαίτερος καὶ) μετὰ σαφηνείας, ὅτι ἡ θέωσις εἶναι ἀκριβῶς ἡ «ἐν Χριστῷ ζωῆ» καὶ ἡ χριστοποίησις τοῦ ἀνθρώπου»⁶³.

Ἡ πατερικὴ ἔμφασις, πάντως, εἶναι ἔντονος εἰς τὴν σύζευξιν ταύτην τῆς υἰοποιήσεως καὶ χριστοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ ἐσχατολογικῆς προοπτικῆς τῆς θεώσεως. Ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας εἶναι κατηγορηματικὸς ἐπ' αὐτοῦ, ὅταν τονίζῃ, ὅτι «οὕτω καὶ χριστοὶ (οἱ ἅγιοι) γενήσονται, πνεύματι τῆς αὐτοῦ (τοῦ Υἱοῦ) εὐωδίας χρισθέντες· φωστῆρές τε ἀναδειχθήσονται τοῦ νέου αἰῶνος... καὶ υἱοὶ δὲ Θεοῦ ἔσονται, τῷ τῆς υἰοθεσίας πνεύματι κοσμηθέντες»⁶⁴. Ἡ ἱστορικὴ πραγματικότης τῆς υἰοθεσίας εἶναι ἐμφανῆς ἐνταῦθα, ἐφ' ὅσον οἱ ἅγιοι εἶναι ἤδη κεχρισμένοι διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ σαρκωθέντος Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ τῆς θεώσεως εἶναι ἐπίσης ἐκδήλος, ἐφ' ὅσον οἱ ἅγιοι οὗτοι, οἱ «τῆς υἰοθεσίας πνεύματι κοσμηθέντες», ἀναμένεται εἰς τὸ μέλλον—χωρὶς ἀσφαλῶς νὰ παραθεωρῆται τὸ παρὸν— νὰ ἀναδειχθοῦν «φωστῆρες» τοῦ «νέου αἰῶνος», τοῦ αἰῶνος τοῦ ἐσχατολογικοῦ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Ἡ βασιλεία δὲ αὕτη, παρουσιάσθη, ἐν πρώτοις, εἰς τὸν παρόντα ἱστορικὸν χρόνον ὡς βασιλεία τοῦ Υἱοῦ καὶ Χριστοῦ. Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ εἶναι ἔντονον τὸ χριστολογικὸν στοιχεῖον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Εἰς πλεῖστα ὅσα χωρία ἔχομεν ἀναφορὰν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ μὲ ἔννοιαν ἱστορικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν. Οἱ πιστοὶ ἤδη εἰσῆλθον «εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ» (Κολ. 1,13). Αὐτῆς τῆς βασιλείας «οὐκ ἔσται τέλος» (Λουκ. 1,33), καθ' ὅσον εἶναι «ἐπουράνιος» (Β' Τιμ. 4,18) καὶ «αἰώνιος» (Β' Πέτρ. 1,11). Ἡ ἱστορικὴ αὕτη βασιλεία, «ἡ βασιλεία τοῦ κόσμου», θὰ γίνῃ, κατὰ τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου, εἰς τὸ τέλος τῶν χρόνων, βασιλεία «τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ» καὶ ἐπιβεβαιοῦται οὕτω καὶ προφητικῶς ὅτι οὗτος ὁ Χριστὸς «βασιλεύσει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων» (Ἀποκ. 11, 15)⁶⁵.

63. Π. ΝΕΛΛΑ, Ἡ περὶ δικαιοσύνης διδασκαλία, σελ. 71.

64. ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ, Ἐκκλησ. θεολογίας 3,15 (PG. 24. 1029C).

65. Βλ. πλεονα ἐπ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν διατριβήν: Σχέσις παρόντος καὶ μέλλοντος εἰς τὴν περὶ βασιλείας τοῦ Θεοῦ διδασκαλίαν τῆς Ὀρθοδόξου Θεολογίας, σελ. 62-64 καὶ 120-122.

Παραλλήλως ὅμως ἔχομεν σύνδεσιν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς βασιλείας, τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ. «Οὕτω Θεὸς καὶ Χριστὸς συνδέονται· ἄλλοτε μνημονεύεται ὁ εἷς ἄλλοτε ὁ ἄλλος. Ἐφ' ἐτέρου δὲν ὑπάρχει ἀναφορὰ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ ἀνεξαρτήτως ἐκείνης τῆς τοῦ Θεοῦ»⁶⁶. Αὐτὴν τὴν βασιλείαν «τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ» τὴν διαθέτει ὁ Υἱὸς ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς πιστοὺς, ἤτοι εἰς τοὺς μὴ «πόρνους», «ἀκαθάρτους», «πλεονέκτας» καὶ «εἰδωλολάτραις», καθὼς ἀκριβῶς διετέθη αὕτη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς εἰς Αὐτὸν (Ἐφεσ. 5,5· Λουκ. 22,29). Εἶναι ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ, ἡ ὁποία δίδεται ὡς «κληρονομία» εἰς τοὺς πιστοὺς καὶ καθαρούς, καὶ εἰς αὐτὴν ἐν τῶ μέλλοντι αἰῶνι «οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος» (Ματθ. 13,43· Ἐφεσ. 5,5). Εἶναι ἡ βασιλεία τῶν χριστοποιηθέντων καὶ θεωθέντων ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς καλεῖ πάντας εἰς τὴν ἐσχατολογικὴν βασιλείαν του, ὅπου καὶ ἡ δοξοποιήσις τοῦ ἀνθρώπου· «τοῦ Θεοῦ καλοῦντος ἡμᾶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν» (Α' Θεσ. 2,12). Ἐν Χριστῷ, λοιπόν, ἔχομεν τὴν καταξίωσιν τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν τελείωσιν τῆς ἱστορικῆς του πορείας, συμφώνως πρὸς τὸ ὡς ἄνω βιβλικὸν πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, ἡ ὁποία συνεχίζουσα τὸ αὐτὸ πνεῦμα, τονίζει ὅτι ἐν Χριστῷ μόνον ἔχομεν τὴν «ἀνακεφαλαίωσιν» πάντων καὶ τὴν «θέωσιν» τοῦ ἀνθρώπου⁶⁷.

Οὕτω καὶ ἐνταῦθα, διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ὄρων «βασιλεία τοῦ Χριστοῦ» καὶ «βασιλεία τοῦ Θεοῦ», ὑπὸ τῶν ἱερῶν συγγραφέων τῆς Κ. Διαθήκης καὶ ἰδιαίτερος ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, διαγράφονται αἱ δύο διαστάσεις τῆς θεώσεως, ἡ ἱστορικὴ ὡς σωτηριολογικὸν γεγονός καὶ ἡ ἐσχατολογικὴ ὡς δοξοποιητικὴ πραγματικότης διὰ τὸν ἄνθρωπον.

Ἡ χριστολογικὴ, ὅμως, αὕτη θεώρησις τῆς θεώσεως, ἡ ὁποία ἐκαλλιέργηθη ἰδιαίτερος εἰς τοὺς Πατέρας, δὲν ἐξεπήδησεν, ὡς ἀντιλαμβάνεται τις, αὐτομάτως, εἰς κάποιαν δηλ. χρονικὴν στιγμὴν τῆς πατερικῆς σκέψεως, ἀλλ' εἶναι ἀπότοκος πολλῶν θεολογικῶν διεργασιῶν καὶ ἤλθεν ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ σχετικοῦ ἐνδιαφέροντος μιᾶς ὀλοκλήρου σειρᾶς Πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ δὲν ἐχρησιμοποίησεν τὸν ὄρον «θέωσις», καθ' ὅσον ἡ σχετικὴ διδασκαλία ἦτο ἀκόμη ἐν ἀναπτύξει, εἶχεν ὅμως ἐπινοήσει ἄλλους θαυμασίους ὄρους διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν αὐτὴν «θεοποιητικὴν» κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως «θεοφόρος», «χριστοφόρος», «πνευματοφόρος», «ἁγιοφόρος»⁶⁸, μέχρι καὶ τοῦ

66. K. L. SCHMIDT, «Βασιλεία», ἄρθρον, ἐν Th.D.N.T., τόμ. I, σελ. 581.

67. Πρβλ. ΛΕΟΝΤΙΟΥ, Κατὰ Νεστοριανῶν 3,1 (PG 86. 1605A).

68. ΙΓΝΑΤΙΟΥ, Πρὸς Ἐφεσίους 19,2: «Ἔστε οὖν καὶ σύνοδοι πάντες, θεοφόροι, ναοφόροι, χριστοφόροι, ἁγιοφόροι, κατὰ πάντα κεκοσμημένοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς Ἰησοῦ Χριστοῦ» (ΒΕΠΠΕΣ, 2, σελ. 266, στ. 10-12). Καὶ κατὰ τὴν ἐκτενεστέραν μορφήν τῆς πρὸς

αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, παρά τῷ ὁποίῳ μάλιστα ἀπαντᾶται ἐν ἀνακεφαλαιώσει ἢ ἤδη ἀναγνωρισθεῖσα ὑπὸ τῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας σχετική περὶ θεώσεως διδασκαλία, παρεμβάλλονται μεγάλα πατερικά ὀνόματα, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ὄντως σταθμοὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πατερικῆς θεολογικῆς σκέψεως περὶ τοῦ ἐν λόγῳ θέματος.

Εἰς τὴν σειρὰν αὐτὴν τῶν δημιουργῶν καὶ διαμορφωτῶν τῆς περὶ θεώσεως πατερικῆς διδασκαλίας, μὲ σαφῆ χριστολογικὴν διάστασιν, ὡς πρῶτος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ Εἰρηναῖος, παρά τῷ ὁποίῳ ἀπαντᾶται πράγματι «μία συνεπὴς καὶ ὑψηλὴ ἀνάπτυξις τοῦ δόγματος τῆς θεώσεως»⁶⁹. Ἡ χριστολογικὴ θεώρησις τῆς θεώσεως διατυποῦται ὑπὸ τοῦ Εἰρηναίου διὰ τῆς γνωστῆς του ἐκφράσεως, ὅτι «ὁ Θεὸς Λόγος ἐγένετο ὅ,τι ἡμεῖς ἐσμέν, ἵνα ἡμᾶς καταστήσῃ ὅ,τι αὐτός ἐστιν»⁷⁰. Τὴν θέσιν του αὐτὴν, ὅμως, ὁ Εἰρηναῖος τὴν συσχετίζει μὲ τὴν πρωτολογίαν τῆς Π. Διαθήκης καὶ θεωρῶν τὴν θέωσιν ὡς τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου (Γεν. 1,26)⁷¹, οὐσιαστικῶς διαγράφει τὴν ἐσχατολογικὴν τῆς διάστασιν. Ἐνταῦθα, διὰ τῶν ρηματικῶν τύπων «ἐγένετο» καὶ «καταστήσῃ», ἔχομεν ἐν τῷ κλασσικῷ ἔργῳ τοῦ Εἰρηναίου *Adversus Haereses* ἐν εἶδος, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον— χρησιμοποιοῦντες ὄρους τῆς συγχρόνου βιβλικῆς ἐσχατολογίας— συνθέσεως τῆς ἤδη πραγματοποιηθείσης ἐσχατολογίας καὶ τῆς μελλοντικῆς τοιαύτης. Ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου εἶναι τὸ ἱστορικόν, ἢ δὲ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐσχατολογικὸν στοιχεῖον τοῦ αὐτοῦ ἐνιαίου σωτηριολογικοῦ μυστηρίου τῆς Ἐνσαρκώσεως. Ἐν τῇ Ἐνσαρκώσει, λοιπόν, ἔχομεν ὀργανικὴν καὶ ὄντολογικὴν συνάντησιν τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος εἰς ἐν ἱστορικο-ἐσχατολογικὸν παρὸν τοῦ «νῦν» τῆς ἀνθρωπίνης σωτηρίας. Ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ καρπὸς τῆς συνθετικῆς ταύτης διεργασίας καὶ σωτηριολογικῆς λειτουργίας ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἡ ἔννοια αὐτὴ τῆς θεώσεως, παρ' Εἰρηναίῳ, μὲ τὰς χριστολογικὰς καὶ ἐσχατολογικὰς τῆς διαστάσεις, ἀπορρίπτει ἀσφαλῶς τὴν κυκλοφοροῦσαν

⁶⁹ Ἐφεσίους Ἐπιστολῆς, 9: «Μακάριοι οὖν ἔστε ὑμεῖς οἱ θεοφόροι, πνευματοφόροι, ναοφόροι, ἀγιοφόροι, κατὰ πάντα κεκοσμημένοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς Ἰησοῦ Χριστοῦ» (ΒΕΠΕΣ, 2, σελ. 288, στ. 37-39).

69. P. B. BILANIUK, *The Mystery of Theosis*, σελ. 348. Πρβλ. M. AUBINEAU, *Incorruptibilité et divinisation selon Saint Irénée*, ἐν *Recherches de Science Religieuse*, 44 (1956), σελ. 25-52.

70. ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ, *Adversus Haereses*, 5 (PG. 7. 1120).

71. Βλ. Π. Ι. ΜΠΑΤΣΙΩΤΟΥ, Ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία, σελ. 5, ὅπου τονίζεται, ὅτι αὐτὴν ἰδέαν ταύτην συναντῶμεν ὀλίγον βραδύτερον καὶ παρὰ τῷ Μεθοδίῳ καὶ τῷ Ἰππολύτῳ, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς θεολόγοις Κλήμεντι καὶ Ὠριγένη. Πρβλ. J. GROSS, *La divinisation du chrétien d'après le Pères Grecs*, Paris 1938, σελ. 159-200.

τότε ἰδέαν περὶ («μαγικῆς») τινος ἀνα-θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐντόνωσ παρουσιάσθη καὶ ἐκαλλιεργήθη, βάσει τῆς περὶ «πνευματικῶν σπερμάτων» ἐν τῷ ἀνθρώπῳ θεωρίας, ἢ ὁποῖα ἦτο τόσον γνωστὴ εἰς τοὺς Γνωστικούς κύκλους τῆς ἐποχῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀποφυγὴ ἐκ μέρους τοῦ Εἰρηναίου τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ὄρου τῆς «θεώσεως» ἢ τοῦ «θεοποιεῖν» καὶ ἡ ἄμεσος ἀναφορὰ εἰς τὰ θεοποιητικὰ ἀποτελέσματα τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου.

Ὡς συνεχιστῆς τῆς χριστολογικῆς γραμμῆς τοῦ Εἰρηναίου καὶ χρησιμοποίησας πρῶτος τὸν ρηματικὸν τύπον «θεοποιεῖν» εἶναι Κ λ ή μ η ς ὁ Ἰ Ἀ λ ε ξ α ν δ ρ ε ῦ ς. Καὶ ὑπὸ τοῦ Κλήμεντος ἡ θέωσις εἶναι σαφῶς χριστοκεντρικὴ καὶ δεικνύει τὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ πραγματοποιηθὲν ἔργον τοῦ σαρκωθέντος Λόγου⁷². Κατὰ τὸν Κλήμεντα ὁ ἐν τῇ ἱστορίᾳ σαρκωθείς Λόγος γίνεται «ὁδὸς» διὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς «ἀνοδον» τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν «θεοποίησιν» αὐτοῦ⁷³. Ὁ Χριστὸς εἶναι «ὁ ἀναγεννῶν»⁷⁴ καὶ «θεοποιῶν» τὸν ἄνθρωπον⁷⁵, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐρχόμενος ἐν τῇ ἱστορίᾳ, «ἵνα ἐν ἀνθρώποις ἰδρῦση τὸν Θεόν»⁷⁶. Παραλλήλως ὅμως «καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν αὐτοῖς ἐνεχείρισεν»⁷⁷.

Ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου ἔχει, ἐπομένως, βαθυτάτην σωτηριολογικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν σημασίαν, σφύζει τὸν τῆς ἀπωλείας ἄνθρωπον καὶ μεταφυτεύει αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐσχατολογικὴν ἀφθαρσίαν. Καὶ πάντα ταῦτα τὰ ἀνακαινιστικά, σωτηριολογικὰ καὶ ἐσχατολογικὰ ἀποτελέσματα, πραγματοποιοῦνται ἐν τῷ παρόντι, καθ' ὅσον ἀπὸ τοῦ παρόντος χρόνου ὁ σαρκωθείς Λόγος μεταβάλλει «τὴν γῆν εἰς οὐρανοὺς»: «Οὗτος (ὁ Χριστὸς) τὴν δύσιν εἰς ἀνατολὴν μετήγαγε καὶ τὸν θάνατον εἰς ζωὴν ἀνεσταύρωσεν· ἐξαρπάσας δὲ τῆς ἀπωλείας τὸν ἄνθρωπον, προσεκρέμασεν αἰθέρι, μεταφυτεύων τὴν φθορὰν εἰς ἀφθαρσίαν καὶ γῆν μεταβάλλων εἰς οὐρανοὺς»⁷⁸.

Ὡς ἀντιλαμβάνεται τις καὶ ἐκ τῶν ἐλαχίστων τούτων χρησιμοποιοηθέντων χωρίων τοῦ Κλήμεντος, ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου καὶ ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπεικονίζουσι τὰς δύο ὄψεις τοῦ αὐτοῦ μυστηρίου καὶ ἀποκαλύπτουσι τὴν ἱστορικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν διάστασιν τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ καθόδου τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς ἀνόδου τοῦ ἀνθρώπου· «ὡ θαύματος μυστικοῦ· κέκλιται μὲν ὁ Κύριος, ἀνέστη δὲ ἄνθρωπος καὶ ὁ ἐκ τοῦ παραδείσου πεσὼν μεῖζον,

72. Πρβλ. Η. Δ. ΜΟΥΤΣΟΥΛΑ, Ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου καὶ ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου, σελ. 48, σημ. 3.

73. ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞ., Προτρεπτικός, 10 (ΒΕΠΕΣ, 7, σελ. 67, στ. 31-32) καὶ προτρεπτικός, 11 (σελ. 74, στ. 21).

74. ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞ., Προτρεπτικός, 11 (ΒΕΠΕΣ, 7, σελ. 76, στ. 9-10).

75. ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞ., Ἐνθ' ἄνωτ. (σελ. 74, στ. 21).

76. ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞ., Ἐνθ' ἄνωτ. (σελ. 76, στ. 12-13).

77. ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞ., Ἐνθ' ἄνωτ. (σελ. 75, στ. 23-24).

78. ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞ., Ἐνθ' ἄνωτ. (PG. 8. 232C-233A).

ύπακοῆς ἄθλον, οὐρανοὺς ἀπολαμβάνει»⁷⁹. Καὶ ἐνταῦθα ἡ ἔμφασις ἐπὶ τοῦ ἐνεστωτικοῦ ἐσχατολογικοῦ στοιχείου, τοῦ συνεχῶς ὅμως ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ ζωῇ τοῦ ἀνθρώπου πραγματοποιουμένου.

3. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος καὶ ἡ κλασσικὴ αὐτοῦ χριστολογικὴ διατύπωσις περὶ θεώσεως.

Οἱ πρόδρομοι οὗτοι τῆς περὶ θεώσεως πατερικῆς διδασκαλίας μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου κλασσικὴν πλέον διατύπωσιν ταύτης, καὶ ἡ ὁποία, ἐν συνεχείᾳ, ἤσκησε βαθυτάτην ἐπίδρασιν εἰς πάντας τοὺς μεταγενεστέρους. Καὶ σήμερον ἀκόμη, μετὰ ἀπὸ σοβαρὰν διερεύνησιν τοῦ θέματος εἰς τὴν καθόλου σχεδὸν γραμμὴν τῆς πατερικῆς σκέψεως, ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ θεώσεως, ἡ προσοχὴ μας στρέφεται κυρίως εἰς τὰς θέσεις τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Οὗτος, ὡς ὁ κατ' οὐσίαν χριστολογικῶς σκεπτόμενος Πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας, συνεσχέτισε θαυμασιῶς τὸ δόγμα τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου μὲ τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ὅλη αὐτοῦ ἀντίληψις περὶ τῆς ὑπαρχούσης ἁρμονίας καὶ οὐσιαστικῆς ἐνότητος μεταξὺ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ὑπερφυσικοῦ κόσμου, εὔρε τὴν ἐξαισίαν ἔκφρασίν της εἰς τὴν σωτηριολογικὴν σχέσιν καὶ τὴν θεοποιητικὴν ἐνότητα τῶν δύο ἐν τῷ γεγονότι τῆς θεανθρωπήσεως. Σκοπὸς καὶ καρπὸς αὐτῆς ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου.

Μία ἐκ τῶν βασικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἀθανασείου χριστολογίας εἶναι ἡ ἀντίδοσις τῶν ἰδιωμάτων ἐν τῷ ἐκκλησιολογικῷ σώματι μεταξὺ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ σώματος τοῦ θεανθρώπου Χριστοῦ. Διὰ τῆς ἀντιλήψεως ταύτης ἐκφράζεται ἡ καθόλου αἰσιόδοξος πνευματικὴ στάσις τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας ἐναντι τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θέωσις εἶναι ἡ ἱστορικὴ «ἀρχή» καὶ τὸ ἐσχατολογικὸν «τέλος» τῆς ἀντιδόσεως τῶν θείων ἰδιωμάτων ἐκ τῆς χριστολογικῆς κεφαλῆς πρὸς τὸ ἐκκλησιολογικὸν σῶμα. Αἱ ὑποστατικαὶ λειτουργίαι τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ οὐσιαστικῶς ἀπευθύνονται πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀφοροῦν τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ. Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην «ἡ ὑποστατικὴ ἐν τῷ Κυρίῳ ἔνωσις δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἐπεκτείνεται κατ' ἀναλογίαν καὶ εἰς τὸ μυστικὸν αὐτοῦ σῶμα. Τοιοῦτοτρόπως οἱ πιστοὶ θεοῦνται, λόγῳ τῆς μετὰ τοῦ θεανθρώπου καὶ ἐν τῷ θεανθρώπῳ συνεχείας αὐτῶν, ἥτοι τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ συσσωματώσεώς των»⁸⁰.

Οὐσιώδης, λοιπόν, λειτουργία τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐνανθρωπήσεως ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ κενωτικὴ χριστολογικὴ θεολογία προσβλέπει πρὸς τὴν θέωσιν καὶ ἐσχατολογικὴν δοξοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ τῆς πτώσεως Ἀδάμ, ὁ ἄνευ ἐλπίδος καὶ μέλλοντος ἄνθρωπος τῆς δημιουργίας, καὶ ἡ μετ'

79. ΚΑΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞ., Ἐνθ' ἄνωτ. (ΒΕΠΕΣ, 7, σελ. 73, στ. 1-2).

80. Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία, σελ. 77.

αὐτοῦ ρέπουσα πλέον «φυσικῶς» πρὸς τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν ἀντίθεον κατάστασιν ἀνθρωπίνῃ φύσει, διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Λόγου εἰσέρχεται εἰς μίαν νέαν κατάστασιν καὶ μεταβαίνει ἐκ τῆς ἀντιθέσεως καὶ ἀρνήσεως πρὸς τὴν στάσιν ἐκείνην τὴν «δεκτικὴν» καὶ θετικὴν ἔναντι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς θεώσεως: «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα τὸν ἄνθρωπον δεκτικὸν θεότητος ποιήσῃ»⁸¹. Ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς Ἐνσαρκώσεως καὶ ἐν τῷ σαρκωθέντι Λόγῳ γίνεται «κοινωνός» τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποδέκτης τῶν ἱστορικῶν ἐνεργειῶν καὶ ἐσχατολογικῶν ἰδιωμάτων τῆς θείας φύσεως.

Ἡ σαφὴς σωτηριολογικὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ σημασία τοῦ μυστηρίου τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου διὰ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς θεώσεως διευρύνεται καὶ μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν οὐσιώδη ἐσχατολογικὴν τῆς διάστασιν. Ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου γίνεται, ἐν σωτηριολογικῇ ἐννοίᾳ, ἀπὸ «θνητός» («θάνατος») καὶ ἀπὸ «ψυχικὸν ὄν» μεταμορφοῦται εἰς «πνευματικόν», παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι εἶναι «ἐκ γῆς γενόμενος». Ἀλλὰ καὶ ἐν ἐσχατολογικῇ ἐννοίᾳ, ὁ αὐτὸς χοϊκὸς ἄνθρωπος διὰ τοῦ Λόγου καὶ πάλιν διαβαίνει ἀπὸ τοῦ παρόντος χρόνου καὶ ἐκ τοῦ ἐνταῦθα «τάς οὐρανίους πύλας»⁸². Ἡ ἱστορικὴ σωτηρία καὶ ἡ ἐσχατολογικὴ θέωσις εἶναι ἀναμφισβήτητοι καὶ βέβαιαι πραγματικότητες διὰ τὸν Μ. Ἀθανάσιον: «...ἵνα τῷ κατὰ φύσιν τῆς θεότητος συνάψῃ τὸν φύσει ἄνθρωπον καὶ βεβαία γένηται ἡ σωτηρία καὶ ἡ θεοποίησις αὐτοῦ»⁸³. Ἄνευ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου εἶναι ἀδύνατος καὶ ἀδιανόητος ἡ θέωσις ἢ θεοποίησις τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ αὐτὸς ἱερός Πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας διερωτᾷται: «πῶς δὲ καὶ θεοποίησις γένοιτ' ἂν χωρὶς τοῦ Λόγου;»⁸⁴.

Ὅταν ὁ Μ. Ἀθανάσιος ὁμιλῇ ἐνταῦθα περὶ «θεοποίησεως» εἶναι ἀσφαλῶς σαφές ὅτι ἐννοεῖ τὴν «θέωσιν» τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θεολογία περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰς παρεξηγήσεις τοῦ παρελθόντος περὶ τὴν κατανόησιν τοῦ ὄρου «θεοποίησις». Βασικὴ ἐννοία τῆς περὶ σαρκώσεως θεολογίας ταύτης εἶναι ἡ πραγματοποιουμένη ἀληθῆς καὶ πραγματικὴ ἔνωσις ἐν Χριστῷ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς θεότητος. Διὰ τοῦτο ὁ ὄρος «θεοποίησις» συσχετίζεται ἀμέσως μὲ τὴν χριστολογικὴν «υἱοποίησιν» τοῦ ἀνθρώπου: «αὐτὸς (ὁ Λόγος) υἱοποίησεν ἡμᾶς τῷ Πατρὶ καὶ ἔθεοποίησε τοὺς ἀνθρώπους γενόμενος αὐτὸς ἄνθρωπος»⁸⁵. Οἱ δύο δὲ οὗτοι ὄροι «υἱοποίησις» καὶ «θεοποίησις», οἱ χρησιμοποιούμενοι εὐρέως ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθα-

81. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Κατὰ Ἀρειανῶν 2,59 (PG. 26. 273A).

82. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Πρὸς Ἐπίκτητον, 9 (PG. 26. 1065B). Πρβλ. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ (;), Εἰς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου: «γέγονεν ἄνθρωπος καὶ ἀπέθανεν, ἵνα ἡμεῖς, οἱ ἄνθρωποι ἀποθνήσκοντες, θεοποιηθῶμεν καὶ μηκέτι τὸν θάνατον ἔχωμεν βασιλεύοντα» (PG. 28. 205B).

83. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Κατὰ Ἀρειανῶν 2,70 (PG. 26. 296B).

84. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ἐνθ' ἄνωτ., 1,39 (PG. 26. 93A).

85. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ἐνθ' ἄνωτ., 1,38 (PG. 26. 92B).

νασίου, ἔχουν συγχρόνως βαθυτάτην θεολογικὴν σημασίαν, διότι μᾶς φανερώνουν, ὡς πιστευόμεν, τὴν ἱστορικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν διάστασιν τῆς ἐννοίας τῆς «θεώσεως». Ἡ «υἰοποίησις» συσχετίζεται μὲ τὰ «ἐπὶ γῆς» ἀποτελέσματα τῆς σαρκώσεως καὶ τὴν παρουσιαζομένην ἐν τῷ παρόντι εἰκόνα τῆς θεώσεως, ἐνῶ ἡ «θεοποίησις» μὲ τὴν «ἐν οὐρανοῖς» καὶ τῷ μέλλοντι ἐσχατολογικὴν αὐτῆς μορφήν· «εἰ δὲ πάντες ὄσοι υἱοὶ τε καὶ θεοὶ ἐκλήθησαν, εἴτε ἐπὶ γῆς, εἴτε ἐν οὐρανοῖς, διὰ Λόγου υἰοποιήθησαν καὶ ἐθεοποιήθησαν»⁸⁶.

Ἐτέρα σημαντικὴ ἔννοια τῆς περὶ θεώσεως διδασκαλίας τοῦ Μ. Ἀθανασίου εἶναι ἐκεῖνη ἢ ὁποία προέρχεται καὶ ἐκ τῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τὴν ἀνάγκησιν ἐν χρόνῳ τῆς ἀπολεσθείσης θείας «εἰκόνας» ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν πραγματοποίησιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν» Θεοῦ ἐσχατολογικοῦ του προορισμοῦ⁸⁷. Τὸ ἱστορικὸν «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» καὶ τὸ ἐσχατολογικὸν «καθ' ὁμοίωσιν Αὐτοῦ», διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἐπανακτᾷ τὴν ἐγκυρότητα καὶ τὸ δυνατόν τῆς πραγματοποιήσεως μόνον διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Σαρκώσεως. Ἐὰν ὁ Χριστὸς δὲν ἐνεδύετο τὸ κτιστὸν τοῦ ἀνθρώπου σῶμα, ἡ θέωσις, μὲ τὰς ἱστορικὰς καὶ ἐσχατολογικὰς τῆς προεκτάσεις, θὰ ἦτο ἀνέφικτος καὶ ἀδύνατος· «ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα καὶ προσενέγκῃ τοῦτο ὑπὲρ πάντων καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ μεταλαβόντες, θεοποιηθῆναι δυνηθῶμεν, ἄλλως οὐκ ἂν τούτου τυχόντες, εἰ μὴ τὸ κτιστὸν ἡμῶν αὐτὸς ἐνεδύσατο σῶμα»⁸⁸. Ἡ θεοποίησις, λοιπόν, τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ κατ' ἐπέκτασιν καὶ τοῦ κόσμου ὀλοκλήρου μόνον «ἐν Αὐτῷ» εἶναι ἐφικτή⁸⁹.

Ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Μ. Ἀθανασίου διαγράφονται, ἐπομένως, σαφῶς τρία ἀποτελέσματα, προερχόμενα ἐκ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου: πρῶτον ἡ θέωσις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῷ θεανθρώπῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, δεύτερον ἡ θέωσις ἐκάστου ἀνθρώπου καὶ τρίτον ἡ θέωσις τοῦ σύμπαντος κόσμου⁹⁰. Καὶ τὰ τρία ταῦτα ἀποτελέσματα εἶναι ἀλληλένδετα καὶ τὸ ἐν προέρχεται διαδοχικῶς ἐκ τοῦ ἑτέρου. Συγχρόνως δὲ διαγράφουν τὸ ἤδη ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῷ παρόντι τετελεσμένον γεγονός καὶ τὸ ἐν τῷ ἐσχάτῳ μέλλοντι ἀναμενόμενον στοιχεῖον τῆς θεώσεως. Διὰ τὸν Μ. Ἀθανάσιον, ἡ ἐν τῷ παρόντι θέωσις τοῦ ἀνθρώπου δύναται νὰ θεωρηθῇ ἰσχυρὰ ἀπόδειξις, ὅτι ὁ Λόγος εἶναι Θεός, καθ' ὅσον ἐὰν δὲν ἦτο δὲν θὰ ἐθέλωνεν ἡμᾶς. Καὶ πάλιν ἡ

86. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ἐνθ' ἄνωτ. 1,39 (PG. 26. 93A). Πρβλ. καὶ Ἐπιστολὴν Α' πρὸς Σεραπίωνα, 25 (PG. 26. 589B).

87. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, 20 (PG. 25. 129C).

88. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ἐπιστολαί, 14 (PG. 25. 440D).

89. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ἐπιστολαί, 4 (ΒΕΠΙΕΣ, 33, σελ. 163, στ. 28-29).

90. Πρβλ. P. B. BILANIUK, *The Mystery of Theosis*, σελ. 351 καὶ J. ROLDANUS, *Le Christ et l' Home dans la Théologie d' Athanase d' Alexandrie*, Leiden 1968.

θεότης τοῦ Χριστοῦ θεώνει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ἐν χρόνῳ θεοῦνται συνεχῶς οἱ ἐνούμενοι καὶ κοινωνοῦντες μετ' Αὐτοῦ. Ἡ ἐν Χριστῷ θεότης καὶ ἡ ἐν ἀνθρώποις θέωσις προδιαγράφουν συγχρόνως τὴν θεοποιητικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ σύμπαντος κόσμου ἐν τῷ μέλλοντι.

Οὕτως, ὁ Μ. Ἀθανάσιος εἶναι ὁ πρῶτος εἰς τὴν καθόλου πατερικὴν γραμμὴν, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν σαφήνειαν καὶ συνέπειαν συνέδεσεν ἀναποσπᾶστως τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ μυστήριον τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς ἐν χρόνῳ σαρκώσεως τοῦ Λόγου, διὰ τὴν τελείωσιν καὶ ἐσχατολογικὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημιουργίας. Ἡ θέωσις, ὡς ὄντολογικὴ ἔνωσις θείου καὶ ἀνθρωπίνου, ἔλαβε τὴν τελείαν τῆς μορφῆς ἐν τῇ θεανδρικότητι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο, ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ τούτου Πατρός, ἡ ἐσχατολογικὴ αὕτη ἔννοια τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου, μὲ σαφῆ μελλοντικὴν διάστασιν καὶ προοπτικὴν, διατυποῦται μὲ ἄρτους μιᾶς ἡδὴ πραγματοποιηθείσης ἐσχατολογίας, καθ' ὅσον χριστολογικῶς εἶναι τὸ πλέον τετελεσμένον ἀνθρωπολογικὸν γεγονός ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Αὕτη δὲ ἡ τετελεσμένη ἐν Χριστῷ ἱστορικὴ μορφή τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι προσανατολισμένη ἐσχατολογικῶς πρὸς τὸ μέλλον, καὶ ἀναμένει τὴν κατὰ τὸ τέλος τῶν αἰώνων τελείωσιν καὶ θέωσιν καὶ τοῦ σύμπαντος κόσμου, ἡ ὁποία ἀναμένεται, ἀσφαλῶς, νὰ ἔλθῃ ὡς συνέχεια τῆς ἐν τῷ παρόντι θεώσεως ἡμῶν. «Αὐτὸς γὰρ (ὁ Θεὸς Λόγος) ἐνηνθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν»⁹¹ καὶ «ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς φθορᾶς εἰς ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ»⁹². Καὶ ταῦτα, διότι «ἀληθῶς εὐδόκησεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ»⁹³.

4. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, Βασίλειος ὁ Καισαρείας καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης περὶ θεώσεως.

Τὴν χριστολογικὴν ταύτην γραμμὴν κατανοήσεως τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἀκολουθοῦν πάντες σχεδὸν οἱ μετ' αὐτὸν Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι συσχετίζουν τὴν θέωσιν μὲ τὸ γενικὸν περὶ λυτρώσεως θέμα, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστὸν, κυριαρχεῖ εἰς τὴν καθόλου πατερικὴν διδασκαλίαν. Κατὰ τὸν Γ ρ η γ ὀ ρ ι ο ν τ ὸ ν Ν α ζ ι α ν ζ η ν ὀ ν, ἐν τῷ γεγονότι τῆς Ἐνανθρωπήσεως: «γενώμεθα ὡς Χριστός, ἐπεὶ καὶ Χριστὸς ὡς ἡμεῖς· γενώμεθα θεοὶ δι' αὐτόν, ἐπειδὴ ἀκαεῖνος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος»⁹⁴. Ἡ χριστολογικὴ, ὅμως, ἐρμηνεία αὕτη τῆς θεώσεως δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ

91. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, 54 (PG. 25. 192B).

92. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ἐξήγησις εἰς Ψαλμ., 56 (ΒΕΠΕΣ, 32, σελ. 139, στ. 39-41).

93. Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ἐνθ' ἄνωτ., 84 (ΒΕΠΕΣ, 32, σελ. 201, στ. 16-17). Πρβλ. Αὐτόθι, σελ. 234, στ. 32-34.

94. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ, Ὁμιλία 1,5 (PG. 35. 397C).

ὡς εἶδος «πτώσεως» τινος τοῦ Χριστοῦ ἐκ τῆς θεότητος Αὐτοῦ ἢ ἀνυψώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἕνεκα ἠθικῆς τινος ἀφ' ἑαυτοῦ «προκοπῆς»: «οὐποτε τοῦ εἶναι Ὑἱὸς ἠργμένος· οὐ γὰρ ἐκ μεταμελείας ἢ θεότης, οὐδὲ ἐκ προκοπῆς ἢ θέωσις»⁹⁵. Ἡ θέωσις διὰ νὰ εἶναι δυνατὴ πρέπει νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν κατ' οὐσίαν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, διότι ἐὰν ὁ Χριστὸς δὲν ἦτο φύσει καὶ οὐσία Θεός, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, θέωσις δὲν θὰ ὑπῆρχεν· «εἰ ἔτι κτίσματος προσεκύνουν, ἢ εἰς κτίσμα ἐβαπτίζομεν, οὐκ ἂν ἐθεοούμεν»⁹⁶. Ἀκόμη ἡ χριστοκεντρικότης τῆς θέώσεως, ὡς σαφῶς δηλοῦται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς, δὲν σημαίνει διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐν εἶδος ταπεινώσεως, οὐδὲ ἐπιβάλλεται αὐτῇ, διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι «δεκτικὸς» αὐτῆς. Ἀντιθέτως, μάλιστα, λόγῳ τῆς φιλανθρώπου κενωτικῆς κινήσεως τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον, ὁ ἄνθρωπος ὑψοῦται «ἐπὶ τὸ κρεῖττον» καὶ ἐμπλουτίζεται θεότητος· «ὁ πλουτίζων πτωχεύει· πτωχεύει γὰρ τὴν ἐμὴν σάρκα, ἵνα ἐγὼ πλουτήσω τὴν αὐτοῦ θεότητα»⁹⁷.

Διὰ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου, ἐπομένως, ἔχομεν ἔκφρασιν τῆς ιστορικῆς τελειότητος, ὅπερ σημαίνει ἔνωσιν καὶ μέθεξιν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου καὶ ὅτι δι' αὐτῆς γίνονται «τὰ ἀμφοτέρω ἐν τῇ συγκράσει, Θεοῦ μὲν ἐνανθρωπήσαντος, ἀνθρώπου δὲ θεωθέντος»⁹⁸. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα ἐναντι τῶν ἄλλων θρησκειῶν, ὅχι μόνον τῆς πατερικῆς σκέψεως, ἀλλὰ καὶ τῆς περὶ τελειότητος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου γενικωτέρας χριστιανικῆς ἀντιλήψεως. Ἡ μὲν σάρκωσις τοῦ Λόγου δεικνύει τὴν ἀληθῆ καὶ τελείαν ἱστορικὴν μορφήν τοῦ Θεοῦ, ἢ δὲ θέωσις τὸν τέλειον, ἀφθορον καὶ ἀφθαρτον, τὸν αἰώνιως δεδοξασμένον ἐσχατολογικὸν ἄνθρωπον. Καὶ ἐνταῦθα ἡ θέωσις συνδέει τὴν τελείαν ἱστορικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν μορφήν τῆς ἀναζητουμένης ὀργανικῆς σχέσεως δημιουργήματος καὶ δημιουργοῦ, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.

Ἐν συνεχείᾳ, οἱ δύο ἀδελφοὶ καὶ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Βασίλειος ὁ Καισαρείας καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, συμβάλλουν εἰς τὴν διασάφησιν κυρίως πτυχῶν τινων καὶ ἀμφισβητουμένων λεπτομερειῶν τῆς περὶ θέώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλίας. Ὁ μὲν πρῶτος παρουσιάζεται πολὺ προσεκτικὸς εἰς τὰς σχετικὰς μὲ τὴν θέωσιν διατυπώσεις του καὶ ἀντιτίθεται πρὸς τὰς συγχρόνους του αἰρετικὰς τάσεις⁹⁹, ὁ δὲ δεῦτερος τονίζει ἰδιαίτερος τὴν ἐκκλησιολογικὴν σημασίαν τῆς ἐνώσεως τοῦ ἀνθρώπου μετὰ

95. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ, Ὁμιλία 25,16 (PG. 35. 1221B).

96. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ, Ὁμιλία 40,42 (PG. 36. 420A).

97. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ, Λόγος εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνεια [παρὰ Μ. ΚΑΛΑΜΑΡΑ, Ἀγιολογία (Πολυγρ. Ἔκδοσις), Ἀθήναι 1972, σελ. 15].

98. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ, Ἐπιστολή, 101 (PG. 37. 180A). Πρβλ. καὶ Ὁμιλίαν 38,13 (PG. 36. 325C).

99. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Κατὰ Εὐνομίου, 3 (PG. 29. 665B).

τοῦ Θεοῦ¹⁰⁰. Ὁ Μ. Βασίλειος σαφῶς ἀντιτίθεται πρὸς ἐκείνους ἐκ τῶν αἰρετικῶν, οἱ ὅποιοι προσπαθοῦντες νὰ διαφυλάξουν τὸ τέλειον καὶ ἀπρόσιτον τοῦ Θεοῦ, ἀρνοῦνται τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀμφισβητοῦν τὴν δυνατότητα τῆς ἐν ἡμῖν ἐνοικήσεως τῆς θεότητος. Ὁ αἰρεσιάρχης Εὐνόμιος, κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον, ἀρνεῖται τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀδυνατεῖ νὰ πιστεύσῃ εἰς τὴν θεοποιητικὴν σάρκωσιν τοῦ Λόγου· «...μηδὲ τὴν θεότητα πεπιστευκέναι ἐν ἡμῖν οἰκεῖν»¹⁰¹. Τὸ μυστήριον τῆς Σαρκώσεως, διὰ τὸν ἱερὸν τοῦτον Πατέρα, δὲν εἶναι μόνον λυτρωτικὸν ἀλλὰ καὶ ἀνακαινιστικὸν γεγονός, καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος «θεοποιούμενος τῆς μεταπτωτῆς ἐστὶ φύσεως»¹⁰². Ἡ ἀνακαινίσις, ὅμως, τῆς «φύσεως» εἶναι γεγονός ἐσχατολογικόν. Διὰ δὲ τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου τὸ γεγονός τοῦτο τῶν Ἑσχάτων χρόνων εἰσέρχεται ἐντὸς τῆς ἱστορίας καὶ γίνεται ἱστορικὴ καὶ συγκεκριμένη πραγματικότητα, ὡς μεταπτωτικὴ —«μεταπτωτή», κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον— ἀνθρωπίνη φύσις.

Ὁμοίως καὶ διὰ τὸν Γρηγόριον τὸν Νύσσης «τὸ μυστήριον τῆς ἐνσαρκώσεως ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς ἀπολυτρώσεως καὶ τὴν κυρίαν στιγμὴν τῆς θεώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως»¹⁰³. Διὰ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου ἐγκαθίσταται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ νέα μορφή ζωῆς καὶ ἐγκαθιδρύεται ἐν ἡμῖν ἡ θεότης· «τὸ δὲ ἐν τῇ φύσει ἡμῶν γενέσθαι τὴν θεότητα»¹⁰⁴. Ὅταν, ὅμως, ὁ ἅγιος Νύσσης ὁμιλῇ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐνσαρκώσεως, ὡς μυστηρίου θεοποιητικοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον, δὲν ἐννοεῖ μόνον τὴν στιγμὴν τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ ἀλλὰ καὶ τὰ γεγονότα τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως Αὐτοῦ. Οὕτω τὸ ἱστορικὸν γεγονός τῆς Ἐνσαρκώσεως, διὰ τοῦ γεγονότος τῆς Ἀναστάσεως, τῆς «ἀπὸ τοῦ θανάτου ἐπανόδου», εἰσάγει ἐν τῇ ἱστορικῇ ζωῇ τοῦ ἀνθρώπου τὸ βασικὸν γνῶρισμα τῆς θεώσεως καὶ τῆς ἀθανάτου ζωῆς τοῦ ἐσχατολογικοῦ αἰῶνος· «ἡ γὰρ ἐκείνου (τοῦ Χριστοῦ) ἀπὸ τοῦ θανάτου ἐπάνοδος, ἀρχὴ τῶν θνητῶν γένει τῆς εἰς τὴν ἀθάνατον ζωὴν ἐπάνοδος γίνεται»¹⁰⁵.

Τὸ μυστήριον, λοιπόν, τῆς Ἐνσαρκώσεως, ὡς καθολικὸν μυστήριον τῆς θείας Οἰκονομίας, περιλαμβάνει πάντα τὰ ἱστορικὰ καὶ ἐσχατολογικὰ τοῦ Χριστοῦ γεγονότα, κατὰ τὸν Νύσσης Γρηγόριον, καὶ ἀνακεφαλαιώνει συγχρόνως τὰς ἤδη πραγματοποιηθείσας ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἀναμενομένας σωτηριολογικὰς προσδοκίας τῶν πιστῶν. Ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου ἴσταται ὡς «μεθόριον» διὰ τὸν ἄνθρωπον γεγονός, μεταξὺ θανάτου καὶ ζωῆς, καὶ ὡς ἡ «ἀρχὴ» καὶ τὸ «τέλος» τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὅσον

100. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, Λόγος ἐξηγητικὸς (PG. 44. 1317B).

101. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Κατὰ Εὐνομίου, 3 (PG. 29. 665B).

102. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Αὐτόθι (PG. 29. 665C).

103. Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία, σελ. 81.

104. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, Λόγος Κατηχητικὸς, 25 (PG. 45. 65C).

105. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, Αὐτόθι (PG. 45. 68A).

δι' αὐτοῦ πραγματοποιεῖται ἡ ἔνωσις Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, δηλ. τῶν πρὶν λόγῳ τῆς πτώσεως («διηρημένων») πραγματικότητων. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ διατύπωσις τοῦ ἁγίου Πατρὸς εἶναι θαυμασία, διὰ τὴν διαλεκτικότητα καὶ συνθετικότητα τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου, ἔναντι τοῦ ἱστορικοῦ αὐτῆς στοιχείου καὶ τῆς ἐσχατολογικῆς τῆς προοπτικῆς, ἐν ἀναφορᾷ ἀσφαλῶς πάντοτε πρὸς τὸ μυστήριον τῆς Ἐνσαρκώσεως· «Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ μυστήριον τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ ἀνθρώπου οἰκονομίας καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, τὸ διαλυθῆναι μὲν τῷ θανάτῳ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ἀναγκαίαν τῆς φύσεως ἀκολουθίαν μὴ κωλύσαι· εἰς ἄλληλα δὲ πάλιν ἐπαναγαγεῖν διὰ τῆς ἀναστάσεως, ὡς ἂν αὐτοῖς γένοιτο μεθόριον ἀμφοτέρων θανάτου τε καὶ ζωῆς, ἐν ἑαυτῷ μὲν στήσας διαιρουμένην τῷ θανάτῳ τὴν φύσιν, αὐτὸς δὲ γενόμενος ἀρχὴ τῆς τῶν διηρημένων ἐνώσεως»¹⁰⁶.

Ἡ θέωσις, ἐπομένως, παρουσιάζεται καὶ ἐνταῦθα ὡς («κατὰ φύσιν») κατάστασις διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἡ ὁποία ὄχι μόνον δὲν διακόπτει «τὴν ἀναγκαίαν τῆς φύσεως ἀκολουθίαν» καὶ πορείαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τελείωσιν αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἱστοριοποιεῖ τὸ τῆς τελειότητος ἐσχατολογικὸν γεγονός τῆς ἐνώσεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἀκόμη δὲ ἡ θέωσις, ὡς ἀντιδυσλιστικὴ κατάσταση, ἀνάγει, ἢ καλῆτερον «ἐπανάγει», διὰ τῆς Ἀναστάσεως τὸν ἄνθρωπον, κατὰ τὸν ἅγιον Νύσσης, εἰς τὴν ἐνοποιὸν καθολικὴν του πραγματικότητα, καθ' ἣν θεοῦται μετὰ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ σῶμα. Ἡ ἐσχατολογικὴ δὲ αὕτη ἔνωσις Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, διὰ τῆς θεώσεως, λαμβάνει ἤδη τὴν «ἀρχήν» τῆς ἀπὸ τοῦ παρόντος, διότι τοῦτο ἀκριβῶς προδίδει ἡ κίνησις τοῦ πιστοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἰς τὸ «ἔχειν τὸν Θεόν» διὰ παντός· «οὐδὲν δὲ ἕτερον ἐστὶ τὸ ἔχειν τὸν Θεόν, ἢ ἐνωθῆναι Θεῷ»¹⁰⁷. Καὶ ἐνταῦθα πάλιν, ἔνωσις μετὰ τοῦ Θεοῦ σημαίνει ἀναμφισβητήτως θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου.

5. Ἡ ὑπὸ τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας περαιτέρω ἐπεξεργασία τῆς χριστολογικῆς ἀντιλήψεως.

Ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία τῶν Ἑλλήνων Πατέρων εὐρίσκει μίαν πληρεστέραν ἔκφρασιν εἰς τὰ κείμενα τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ὡς ἐξαισιος ἐρμηνευτῆς τῶν Γραφῶν ὁ Κύριλλος θέτει ὡς βασικὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν ὀρθὴν κατανόησιν τῆς περὶ θεώσεως διδασκαλίας τὴν βιβλικὴν ἔννοιαν τῆς ἀδαμικῆς προτυπώσεως τῆς καινοδιαθηκικῆς χριστολογίας. Εἰς τὴν σχέσιν ταύτην τοῦ πρώτου Ἀδάμ, ὡς τῆς ἱστορικῆς «ἀπαρχῆς» τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοῦ δευτέρου, τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀνακαινιστοῦ μιᾶς νέας ἀνθρωπότητος, τῆς ἐσχατολογικῆς κοινωνίας τοῦ

106. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, Ἔνθ' ἀνωτ., 16 (PG. 45. 52D).

107. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, Λόγος ἐξηγητικὸς (PG. 44. 1317A).

«μέλλοντος», ὁ Πατὴρ οὗτος βλέπει τὴν πραγμάτωσιν τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὅντως ὁ Ἄδὰμ «ἦν ἀπαρχὴ τοῦ γένους, ἀλλ' ἐν Χριστῷ πάλιν ἀνεθάλλομεν εἰς ζωὴν. Τύπος δὲ ἦν ὁ Ἄδὰμ τοῦ μέλλοντος, τουτέστι Χριστοῦ»¹⁰⁸. Ὁ Χριστὸς διὰ τῆς ἱστορικῆς σαρκώσεώς Του «πεφόρηκε τὴν ἡμετέραν φύσιν», μὲ τὸν τελικὸν καὶ ἐσχατολογικόν, θὰ ἐλέγομεν, σκοπὸν νὰ ἀναπλάσῃ τὴν ἡμετέραν ζωὴν «πρὸς τὴν ἰδίαν» Αὐτοῦ θεῖαν πραγματικότητα¹⁰⁹. Ἐν τῷ Χριστῷ, λοιπόν, «θεοὶ κεκλήμεθα καὶ ἐσμέν»¹¹⁰.

Ἡ χριστολογικὴ αὕτη θεώρησις τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἐνέχει, ὡς ἀντιλαμβανόμεθα, μεγίστης σπουδαιότητος ἀνθρωπολογικὰς προεκτάσεις, μὲ βαθυτάτην ἱστορικὴν σημασίαν. Δὲν πρόκειται μόνον περὶ τελειώσεως καὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν ἐσχατολογικῇ ἐννοίᾳ ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς θεώσεως μὲ κοινωνικῆς καὶ ἱστορικῆς φύσεως λειτουργίας. Οἱ πιστοί, διὰ τῆς κοινωνίας των μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ, δὲν ἀποκαλοῦνται ἀπλῶς καὶ μόνον «θεοί», ἀλλὰ καὶ ἐνεργοῦν καὶ δροῦν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ θεοποιητικῶς. Κοινωνοῦν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ μεταφέρουν εἰς τὴν ἱστορικὴν κοινωνικὴν των πραγματικότητα τὰ ἁγιοποιητικὰ καὶ θεοποιητικὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς θεοποιοῦ καὶ χριστοποιοῦ των σχέσεως. Ἡμεῖς οἱ πιστοί, «κεκοινωνηκότες» ἐν Χριστῷ «τῇ θεῖᾳ τε καὶ ἀπορρήτῳ φύσει», χάριτι ἀσφαλῶς («κεκλήμεθα θεοί»), ἀλλὰ καὶ τῇ δυνάμει τοῦ ἐν ἡμῖν ἐνεργοῦντος Θεοῦ δυνάμεθα, χάριτι καὶ πάλιν, νὰ δημιουργήσωμεν μίαν νέαν κοινωνίαν ἀνθρώπων, μὲ νοῦν καὶ ζωὴν Χριστοῦ¹¹¹.

Ἡ πορεία, ἐπομένως, τοῦ πιστοῦ καὶ θεωθέντος ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἐσχατολογικὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, διαγράφει μίαν δυναμικὴν καὶ τελειωτικὴν κίνησιν καὶ τὴν πλέον θετικὴν στάσιν ἔναντι τῆς ἱστορίας καὶ τῆς δημιουργίας. Οἱ πιστοὶ εὐρισκόμενοι εἰς πλήρη συμφωνίαν λόγου καὶ πράξεως, εὐαγγελικῶν ἐντολῶν καὶ κοινωνικῆς δραστηριότητος, ἀναπλάθου μετ' ἑαυτῶν καὶ τὴν ἐκάστοτε ἱστορικὴν πραγματικότητα «διὰ λόγου καὶ πράξεως ὁδεύειν ἡμᾶς» καὶ μῆτε πράττειν ἀλόγως, μῆτε λόγον ἔχειν πράξεως χωρὶς»¹¹². Οὐδεμία, λοιπόν, σύγκρουσις θεωρίας καὶ πράξεως, πίστεως καὶ ζωῆς. Ἡ πίστις δὲν εἶναι μία παθητικὴ θέα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας, ἢ μία περιφρονητικὴ στάσις ἔναντι τῶν κοινωνικῶν διεργασιῶν καὶ πολιτιστικῶν λειτουργιῶν ἀλλὰ δύναμις καθοδηγητικὴ καὶ ἁγιαστικὴ τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος. Εἰς περίπτωσιν δὲ ἐκλογῆς μεταξὺ λόγου καὶ πράξεως, τότε κατὰ τὸν Κύριλλον Ἀλεξανδρείας δέον ὅπως προτιμηθῇ ὑπὸ τοῦ πιστοῦ ἡ πρᾶξις· «εἰ δέ

108. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Εἰς τὴν πρὸς Ρωμ. (PG. 74. 785C).

109. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Εἰς τὸν κατὰ Ἰωάν., 9 (PG. 74. 280B).

110. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Περὶ Τριάδος, 7 (PG. 75. 1089C).

111. Πρβλ. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Αὐτόθι.

112. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Ὑπόμν. εἰς Ματθ., 7 (PG. 72. 376C).

τις ἐκ τῶν τοιούτων εἶναι βούλεται μεμονωμένον, πρᾶξις ἔστω λοιπὸν καὶ μὴ λόγος»¹¹³.

Ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου εἶναι ἀκριβῶς μία ἐνεργὸς καὶ θετικὴ κίνησις τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν δημιουργίαν. Ἡ προτίμησις αὕτη τῆς χριστολογικῆς «πράξεως» τοῦ Θεοῦ ἔναντι οἰουδήποτε προφητικοῦ «λόγου» δεικνύει τὴν ὑπὸ τῆς Κ. Διαθήκης πρόταξιν εἰς τὸ θέμα τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου, τὴν σπουδαιότητα τῆς πρακτικῆς ἔναντι τῆς θεωρητικῆς ζωῆς. Ἡ πρακτικότης δὲ αὕτη τῆς πίστεως δὲν πρέπει νὰ συσχετισθῇ μόνον μὲ τὸ παρόν, ὡς ἀνανεωτικὴ καὶ ἀνακαινιστικὴ δύναμις ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ μέλλον καὶ τὴν ἐσχατολογικὴν διάστασιν τῆς ζωῆς, κατανοουμένης οὕτω τῆς πίστεως οὐχὶ μόνον ὡς ἀγιαστικοῦ μέσου ἀλλὰ καὶ ὡς «παραίτιου» τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ τῆς ἐν μακαριότητι «διαμονῆς»· «μητέρα τῆς αἰωνίου ζωῆς τὴν πίστιν ὠρίσατο καὶ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας τὴν δύναμιν, παραίτιον ἔσεσθαι φησι τῆς εἰς αἰῶνα διαμονῆς, τῆς ἐν ἀφθαρσίᾳ δηλονότι καὶ μακαριότητι καὶ ἀγιασμῶ»¹¹⁴.

Ἡ ἐσχατολογικὴ δωρεὰ τῆς «αἰωνίου ζωῆς», ὅθεν, εἶναι «καρπὸς» τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ παρὰ τὰ ἀπατηλὰ φαινόμενα τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου, τὰ ὅποια ἐπαπειλοῦν ἐν τῷ παρόντι καὶ τοὺς πιστοὺς ὡς καὶ τοὺς ἀπίστους, διὰ μὲν τοὺς πρώτους, τοὺς «λαβόντας ὑποσχέσεις ζωῆς» ἀγίους, ἢ «γεῦσις» τοῦ θανάτου θὰ συμβῇ «πρὸς ὀλίγον» καὶ εἰς περιωρισμένον «χρόνον», «ἕως τῆς κοινῆς ἀναστάσεως», διὰ δὲ τοὺς δευτέρους, τοὺς ἀπίστους, ἢ τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς κατάστασις θὰ εἶναι μόνιμος καὶ τελικὴ, ἐφ' ὅσον δι' αὐτοὺς ἢ τῆς «ἀναστάσεως χάρις» δὲν θὰ ἀνατείλῃ κατὰ τὸν «πρέποντα καιρόν»¹¹⁵.

Ἡ ἐνεργὸς πίστις, ὡς παρατηροῦμεν ἐνταῦθα, θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ ἀγίου Κυρίλλου βασικὴ προϋπόθεσις διὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν «αἰωνίαν ζωὴν», τουτέστιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ «κριτήριον» διὰ τὴν

113. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Αὐτόθι.

114. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Ὑπόμν. εἰς Ἰωάν. 17,3 (PG. 74. 484D).

115. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Ἐνθ' ἀνατ. 11,25: «Καρπὸς γε μὴν καὶ τιμὴ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἢ αἰώνιος ζωὴ, καὶ οὐκ ἄλλως προσγίνεται τοῦτο τῇ τοῦ ἀνθρώπου ψυχῇ... Εἰ οὖν ὀρᾷ τις καὶ τοὺς ἀγίους θνήσκοντας τοὺς λαβόντας ὑποσχέσεις ζωῆς, οὐδὲν τοῦτο· μόνον γὰρ ὅσον εἰς τὸ συμβῆναι γίνεται. Καιρῶ δὲ τῷ πρέποντι τετήρηται ἢ τῆς χάριτος ἀνάδειξις, οὐ κατὰ μέρος ἰσχύουσα, ἀλλ' ἐν πᾶσι διηνεκῶς καὶ τοῖς ἤδη προαποθανοῦσιν ἀγίοις πρὸς ὀλίγον γευσασμένοις τοῦ θανάτου, ἕως τῆς καινῆς ἀναστάσεως. Τότε γὰρ κοινῶς πάντες τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσουσιν. Εἰπὼν δὲ ὁ Σωτήρ, ὅτι 'ἐὰν ἀποθάνῃ, ζήσεται', οὐκ ἀνεῖλε τῷ νῦν αἰῶνι τὸν θάνατον· ἀλλὰ τοσοῦτον αὐτὸν διδωσι κατὰ τῶν πιστῶν ἰσχύειν, ὅσον εἰς τὸ συμβῆναι μόνον· καιρῶ γὰρ τῷ πρέποντι τετήρηκε τὴν τῆς ἀναστάσεως χάριν... Ὁ γὰρ εἰς αὐτὸν πιστεύσας, ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἀτελεύτητον ἔχει ζωὴν ἐν μακαριότητι καὶ ὀλοκλήρῳ ἀφθαρσίᾳ» (PG. 74. 43B-D).

μετοχήν αὐτοῦ εἰς τὴν τῆς «ἀναστάσεως χάριν». Παραλλήλως, ὅμως, πρὸς τὰς ἐσχατολογικὰς ἐν τῷ παρόντι διεργασίας τῆς πίστεως, δέον ὅπως ὑπογραμμισθῆ καὶ ἡ ἐν τῷ παρόντι σωτηριολογικὴ αὐτῆς λειτουργία. Ἡ πίστις, θεοποιούσα τὸν ἄνθρωπον, μετατρέπει τὸν παρόντα ἱστορικὸν χρόνον ἀπὸ («καιρὸν») φθορᾶς καὶ θανάτου εἰς («καιρὸν») ἀφθαρσίας καὶ ἀναστάσεως¹¹⁶ καὶ ἀπὸ («καιρὸν κρίσεως») εἰς («καιρὸν σωτηρίας»)· «ἐγὼ οὖν ἐλθὼν σώσαι, παραγγέλλω ὑμῖν πιστεῦειν καὶ μὴ καταφρονεῖν τῶν ἐμῶν λόγων, ἐπεὶ περὶ ὁ παρὼν καιρὸς σωτηρίας ἐστίν, ἀλλ' οὐ κρίσεως»¹¹⁷.

Οὕτως ὁ πιστὸς δὲν ζῆ ἐν τῷ παρόντι κατηφῆς, περίλυπος καὶ ἔντρομος ὑπὸ τὴν ἀπειλήν τῆς ἐσχατολογικῆς Κρίσεως, ἀλλὰ βιοῖ τὴν ἐσχατολογικὴν ταύτην Κρίσιν ἐν σωτηριολογικῇ καὶ χαροποιῶ ἐννοίᾳ, θεωρῶν ταύτην οὐχὶ ὡς κρίσιν-καταδίκην ἀλλ' ὡς τὴν ἐσχάτην σωτηριολογικὴν πρᾶξιν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὰ ἀρνητικὰ καὶ καταλυτικὰ τοῦ παρόντος φαινόμενα. Αὕτη δὲ ἡ ἀπελευθέρωσις ἐκ τῆς «κατηφείας» τοῦ παρόντος καὶ ἡ αἴσθησις ὅτι ἡ ἐσχάτη Κρίσις δηλοῖ σωτηρίαν διὰ τὸν ἄνθρωπον, πιστεύομεν ὅτι εἶναι βασικὰ γνωρίσματα τῶν θεωθέντων. Ἐπομένως, οἱ θεωθέντες πιστοί, καὶ κατὰ τὸν Κύριλλον Ἀλεξανδρείας, ὅστις ἀκολουθεῖ πιστῶς τὴν αὐτὴν χριστολογικὴν γραμμὴν τῆς περὶ θεώσεως διδασκαλίας τῶν προηγουμένων αὐτοῦ Πατέρων, «συνέσονται καὶ συμβασιλεύσουσι τῷ Χριστῷ καὶ τοῖς οὐρανίοις ἐντροφήσουσι ἀγαθοῖς, σύμμορφοι γεγονότες τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τῆς μὲν ἀρχαίας φθορᾶς διαδράντες τοὺς βρόχους, μακρᾶ δὲ καὶ ἀμυθήτω περιβληθέντες ζωῇ καὶ ἀτελευτήτως τῷ αἰεὶ ζῶντι συζῶντες Δεσπότη»¹¹⁸.

Ἀσφαλῶς οἱ πιστοί, οἱ ὅποιοι «συνέσονται καὶ συμβασιλεύσουσι τῷ Χριστῷ» καὶ ἐπὶ πλέον «σύμμορφοι γεγονότες τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ», θὰ καταξιωθοῦν οὐχὶ μόνον νὰ εἶναι ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι («σὺζωοι») τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παρόντι «καλεῖσθαι καὶ υἱοὶ Θεοῦ καὶ θεοί, ἃ δὴ φυσικῶς πρόσεστι τῷ Υἱῷ»¹¹⁹. Ἡ «υἱοποίησις», ὅμως, αὕτη— ἥτις, καὶ θέωσις εἶναι— δὲν πρέπει νὰ κατανοηθῆ εἴτε ὡς ἀλλοιώσις τῆς ὄντολογικῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ εἴτε ὡς ὑπέρβασις τῆς ἀνθρωπολογικῆς πραγματικότητος, καθ' ὅσον ἡ θέωσις διὰ μὲν τὸν ἄνθρωπον εἶναι γεγονός καθαρῶς χαρισματικόν, διὰ δὲ τὸν Χριστὸν φυσικόν καὶ ὄντολογικόν· «εἰλήφαμεν δὲ κατὰ χάριν τὸ καλεῖσθαι καὶ υἱοὶ Θεοῦ καὶ θεοί, ἃ δὴ φυσικῶς πρόσεστι τῷ Υἱῷ. Πολλὴ οὖν καὶ ἄμετρος ἡ διαφορὰ μεταξύ τε ἡμῶν τῶν κατὰ χάριν κεκλημένων υἱῶν καὶ τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος ἀληθινοῦ»¹²⁰.

116. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Αὐτόθι.

117. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Ἔνθ' ἄνωτ. 12,46 (PG. 74. 104C).

118. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Ἔνθ' ἄνωτ. 14,19 (PG. 74. 264C).

119. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Ἔνθ' ἄνωτ. 10,34 (PG. 74. 32A).

120. ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Αὐτόθι.

Διὰ ταῦτα ὁ ἅγιος Κύριλλος ὀνομάζει τοὺς πιστοὺς «θέσει» θεοὺς, διακρίνων οὕτω τὴν θέωσιν των ἐκ τῆς «κατὰ φύσιν» θεότητος τοῦ Χριστοῦ. Ἑρμηνεύων δὲ σχετικὰ χωρία τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, τονίζει ὁ ἐρμηνευτὴς Πατὴρ, ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ Χριστὸς «Ἐαυτὸν γοῦν ἀντιδιαστέλλει τοῖς κατὰ θέσιν θεοῖς, ὡς αὐτὸς δηλονότι κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ὅπερ ἐκείνοις ἐν χάριτος μέρει προστέθειται»¹²¹. Ἡ διαλεκτικὴ δὲ αὕτη μεταξὺ τῆς «θέσει» θεώσεως καὶ «φύσει» θεότητος παρέχει ὑπέροχον ἐπιχείρημα εἰς τὸν Κύριλλον καὶ διὰ τὸ ὑπεραμυνθῆ τῶν ὀρθοδόξων θέσεών του ἔναντι τῶν αἰρετικῶν ἀντιλήψεων ἐπὶ τοῦ χριστολογικοῦ προβλήματος. Ἡ ἱστορικὴ, ἐπομένως, θέωσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ἀπόδειξις καὶ διὰ τὴν «φύσει» θεότητα τοῦ ἐν χρόνῳ ἐνσαρκωθέντος Λόγου· «εἰ γὰρ οἱ ἄνθρωποι πρὸς οὓς γέγονεν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, θεοὶ κέκληνται καὶ ἐλαμπρύνθησαν τῇ τῆς θεότητος τιμῇ, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον εἰσοικισάμενοι καὶ εἰσδεδεγμένοι κατὰ ψυχὴν, πῶς οὐκ ἂν εἶη φύσει Θεός, ὁ δι' ὃν ἐκεῖνοι θεοί;», διερωτᾶται ὁ ἅγιος Κύριλλος¹²². Ἀκόμη δὲ καὶ ἐν τῇ πραγματικότητι τῆς θεώσεως, νοουμένης αὐτῆς ὡς θεώσεως «σχετικῆς» πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ οὐχὶ ὡς «φυσικῆς» καταστάσεως, ὁ ἀνθρωπος θεούμενος παραμένει μετὰ ταῦτα καὶ πάλιν ἀνθρωπος, χωρὶς νὰ ἐξέρχεται οὗτος ἐκ τῶν ἀνθρωπολογικῶν ὄντολογικῶν του ὁρίων, οὐδὲ νὰ ἐκτρέπεται ἢ νὰ μετατίθεται εἰς ἑτέραν φυσικὴν ἢ ὑπερφυσικὴν πραγματικότητα¹²³.

(Συνεχίζεται)

121. ΚΥΡΙΑΛΟῦ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Ἐνθ' ἄνωτ. (PG. 74. 29D).

122. ΚΥΡΙΑΛΟῦ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Ἐνθ' ἄνωτ. (PG. 74. 25C-D).

123. Πρβλ. Κ. Ε. ΠΑΠΑΠΕΤΡΟΥ, Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ γνώσις Αὐτοῦ, κατὰ τὸ Ὑπόμνημα τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, Ἀθήναι 1969, σελ. 68, ὅπου καὶ σχετικαὶ παραπομπαί.